A. Rimka

1931
941.

LIETUVIŲ TAUTOS KLAUSIMAS EUROPOS KARĖS METU.

1915

"Tėvynės" spaustuvė
NEW YORK, N. Y.

A 4342

ĮŽANGA.

Lietuvių tautos klausimas musų raštijoje ligšiol buvo labai menkai teliečiamas, ir, reikia pripažinti, „lietuviškasis klausimas" daug geriau ir nuodugniau yra gvildentas kaikuriose svetimose (lenkų, rusų, net vokiečių ir kt.) literaturose, ne musų.

Tuo tarpu taip umai iškilusi Europos karė lietuvius pastatė į visai naujas aplinkybes. Jeigu mes nenorime amžinai merdėti, bet geidžiame plėtoties ir dalyvauti žmonijos kulturos gyvenime, tai dabar kaip tik yra gera proga savo esybę ir reikalavimus garsiau bei aiškiau apreikšti — nežiurint visai į tai, kokie dar bus karės vaisiai. Bet čia patįs turime turėti aiškų supratimą apie savo reikalus ir jų aprupinimo budus.

Nelaikydamas savęs neklaidingu autoritetu ir nesistengdamas savo nuomonių kam nors antmesti, čia aš noriu tik paduoti pluoštą faktų ir savo paties minčių apie dabartinį padėjimą ir lietuvių tautos klausimą. Tegul faktai bus nepilni, tegul mintįs netobulos, bet vis tik, manau, visa tai skaitytojuose galės sužadinti bent domą ir paraginti daugiau rupintis savo tautos padėjimu ir jos ateitimi.

Bet šiandien kalbėti apie lietuvių tautos klausimą, visai nepalietus santykių su kitomis tautomis ir valstybėmis bei tų jiegų, kurios tvarko musų viešąjį gyvenimą — nėra galima. O norėdamas, kad skaitytojams geriau paaiškėtų lietuvių tautos padėjimas kitų Europos tautų ir valstybių tarpe, turėjau paliesti ir bendrąsias valstybių bei tautų gyvenimo sąlygas lygiai kaip ir veiksnius, kurie tas sąlygas pamažu keičia.

Šaltiniai, iš kurių imta statistikos žinios.

1. Meyer's Grosses Konversations-Lexikon. Sechste Auflage. Leipzig, 1904, Bd. VI.

2. R. Vrba. Russland und der Panslavismus. Prag, 1913. 2 Bd.

3. Ł. Wasilewski. Litwa i Bialorus. Krakow.

4. N. Rubakin. Rossija v cifrach. S.-Pt. 1912.

5. A. F. Marks. Statističeskij atlas Rossiji. S.-Pt. 1907.

6. D. Mendeliejev. K poznaniu Rossiji. S.-Pt. 1906.

7. Statistisches Jarhbuch fuer den Preussichen Staat. 1903 ir 1912 metų.

8. Preussiche Statistik. Die andultimgen Ergebnisse der Volkzaehlung vom 1. Dezember 1900 im Preusschen Staate. III. Theil. Berlin. 1902.

9. Fr. Tetzner. Die Slaven in Deutschland. Leipzig.

I. Europos karė ir tautų klausimas.

1. Šių dienų valstybių gyvenimo sąlygos ir karės priežastįs.

Dabartinės Europos karės priežasčių turime jieškoti pačioje Europos valstybių bei tautų sąstatoje ir jų ekonominiame bei kulturiniame padėjime. Tai paaiškės, jeigu mes tik prisiminsime tas sąlygas, kurios reikalingos valstybės, kaipo tokios, esybei — apskritai imant.

Ko reikia, kad šių dienų valstybės galėtų gyvuoti ir plėtoties? — Pirmiausia, žmonių, tam tikro žemės ploto ir gamtos turtų, kuriuos apdirbdami žmonės galėtų maitinties ir gyventi. Bet tai dar ne viskas. Žmonės, kurie gyvena geresnėse vietose ir mažiau dirbdami gali daugiau padaryti, yra nepalyginamai geresnėse sąlygose. O kadangi kaip visame pasaulyje taip ir Europoje gamtos turtai ne lygiai pasiskirstę, taipgi ir technika bei žmonių kultura ne visur lygi, tai ir Europos valstybės bei tautos ne lygiame padėjime esti.

Aišku, kad blogiausiame padėjime yra tos tautos ir valstybės, kame gamta žiauresnė ir žmonių kultura žemesnė. Bet pažanga mokslo bei žmonijos santykių organizacijos srityse savo daro ir vis labiau lygina net ir neturtingiausius bei žemiausiame kulturos laipsnyje esančius kraštus. Reikia

tik palyginti, koksai buvo skirtumas tarp Rosijos ir pačios Lietuvos iš vienos pusės ir kokios nors Francijos ar Anglijos iš kitos prieš kokį 100 arba net 20 metų ir šiendien, o pamatysime, kaip daug mes privijome Vakarų Europą, kaip tasai didelis skirtumas visame gyvenime — moksle, technikoje, kulturoje — pamažu nyko ir nyksta.

Ir tai yra žmonijos laimė. Bet atskiros valstybės bei tautos, kurios istorijos atsitikimų ar pačios gamtos pastatytos į blogesnes sąlygas, visuomet turėjo ir šiandien dar turi sunkiai kovoti del buvio su tomis tautomis ar valstybėmis, kurios iš seno yra geresnėse sąlygose. Ir šių dienų Europos karė yra tik tos kovos neišvengiama tąsa.

Dalykas štai kame. Jeigu vienoje vietoje rugių puro užauginimas kainuoja 2 rub. arba 20 valandų žmogaus darbo, o kitoj tik 1 rub. arba 10 val., tuotarpu kaip avižų puro pagaminimas pirmoje vietoje per pusę pigiau kainuoja, kaip antroje— tai aišku kad žmonių gyvenimas abejose vietose negali buti vienodas, jeigu jie dirbs kas sau ir savo darbo vaisiais nesimainys. Tuo tarpu gyvenime šiandien mes matome, kad visų vietų žmonės nori turėti viską, ką ir kiti turi. Kas daryti? Argi kiekvienas turėtų, pagalios — ar galėtų visa-ko sau pasigaminti? Yra dalykų, be kurių nei vienas žmogus šiandien negali apsieiti (pav. druska), bet kurią galima rasti ir gauti tik nedaugelyje vietų. Kitus vėl dalykus nors butų galima bile-kur pagaminti ar užauginti, bet visa tai tiek kainuotų ir tiek laiko atimtų, kad kitiems butiniems reikalams

nieko neliktų. Todel tai taip senai žmonės pradėjo savo darbo vaisius mainytis, todel taip išsiplėtojo prekyba. **Be darbo pasidalinimo ir be prekybos-maino šių dienų valstybių nei tautų gyvenimas nebutų galimas.**

Bet prekyba tik tuomet gali buti naudinga ir žmonių triusą našesniu bei naudingesniu padaryti, kuomet ji bus gerai sutvarkyta ir kuomet gamtos turtų arba žmonių triuso produktų iš vietos į vietą pergabenimas bus kuolengviausias ir kuopigiausia kaštuos. Blogi keliai, ir apskritai komunikacijos (susinešimų) painumas ir sunkumas, augšti pervežimo tarifai, dideli muitai — visa tai pabrangina produktų pergabenimą ir drauge jų perkamąją vertybę ir tuo pačiu sumažina darbo padalinimo naudingumą. Iš to išeina, kad norint, idant valstybės gerovė plėtotųsi, reikia, idant jos žmonėms del prasimaitinimo reikėtų kuomažiausia ir kuolengviausia dirbti. Bet tai atsiekti galima tik tuomet, kuomet bus kuodidžiausias darbo pasidalinimas ir žmonės gamins tik tuos dalykus, kurie vietos sąlygose mažiausia triuso reikalauja. O kadangi be maino arba prekybos toksai pasidalinimas nėra galimas, tai **drauge reikalinga, idant gamtos turtų ir žmonių triuso produktų iš vietos į vietą pergabenimas butų kuolengviausias ir kuopigiausias.**

Čia ypač svarbu, kad išgabenamųjų ir atgabenamųjų produktų kainos nebutų pakeliamos dirbtinai — dideliais muitais. Bet šių dienų tautose ir valstybėse kultura ir technika dar nevisur vieno-

dai pakilusi. Daugelyje vietų kokių nors produktų pagaminimas tik delto taip, palyginamai, brangiai kaštuoja, kad kituose kraštuose — del kulturos ir technikos išsiplėtojimo — labai pigiai jau visa tai kainuoja. O kadangi tarptautinio susitarimo arba tarptautinės valstybių ar tautų sąjungos, — kuri tokiuose atsitikimuose ramiai ir išmintingai (racionaliai) pasielgti ir visą dalyką sutvarkyti galėtų, — nėra, tai šių dienų valstybėms nieko kito nelieka, kaip visokiais budais stengtis, idant joms reikalingi turtai ar produktai iš užsienių ateitų kuolengviausia ir be jokių dirbtinių kainų pakėlimo (t. y. be jokių muitų), ir kad užsieniuosna gabenamieji produktai kitus kraštus pasiektų taipgi kuolengviausia. Iš kitos pusės kiekvienai valstybei turi rupėti, kad tos savojo ukio ar pramonės šakos, kurios tuo tarpu tik del technikos kliučių žemai stovi, butų ligi galimo laipsnio pakeltos. Bet atsiekti tai galima tik tuomet, kuomet bus užkirstas arba bent apsunkintas kelias tų ukio šakų produktams—iš valstybių, kuriose minimos ukio šakos jau stovi ant augšto išsiplėtojimo laipsnio. Praktikoje šių dienų valstybėms nieko kito daryti nelieka, kaip stengtis visa šitai atsiekti muitais ir savo rubežių praplatinimu — taip, **kad savojo krašto žalioji medžiaga ir gamtos turtai butų tinkamoj proporcijoj su kulturos ir pramonės išsiplėtojimo laipsniu ir kad reikėtų kuomažiausia priklausyti nuo užsienių.**

Šiuomi susidaro sąlygos ir susitaiso dirva imperialistiškai valstybių ar tautų politikai arba **im-**

perializmui. Gyvenime imperializmas apsireiškia įvairiose formose, k. a.: 1) valstybė ar tauta stengiasi kuodaugiau užimti žemės ploto, žinoma, kitų tautų ar kitų valstybių kaštais; 2) valstybė stengiasi įgyti kolonijų kitose mažai kulturingose šalyse; 3) rupinasi įgyti privilegijų (tiesti geležinkelius ir vandens kelius, naudotis sumažintu tarifu ir tt.) saviems interesams kitose valstybėse; 4) stengiasi turėti liuosus (ypač vandens) keliais išėjimus į visas svieto šalis, taipgi viduryje turėti ligvaliai geležies ir vandens kelių, kuriais butų galima gabenti gamtos turtai ir žmonių triuso produktai visai kitoms valstybėms nepriklausant ir jų nesiklausus; ir tt. O kuomet vienos ar kelių valstybių tokie imperialistiški interesai susiduria su kitais ar kitų valstybių tokiais pat interesais (o ne susidurti šiandien jau negali), tai aiškus daigtas, kad tarpusavio kova arba ir karė neišvengiama.

Yra dar vienas svarbus veiksnis, kuris šių dienų valstybės užlaikymo organizmą ir visą žmonių gyvenimą dideliai pabrangina — tai tautų ir žmonių kulturos skirtumai. Visiems žmonėms ir pačiai valstybei svarbu, kad visa valstybės organizacija ir jos tvarkos palaikymas — taipgi patsai žmonių gerovės kėlimas kaštuotų kuopigiausia. Tuo tarpu valstybės tautų ir kulturų mišinys visa dideliai pabrangina ir supainioja — ne tik delto, kad visur reikalinga atskirų tautų kalbos ir jų kulturos skirtumų atboti, bet ir delto, kad visos tos tautos su savo skirtomis kulturomis instinktyvai stengiasi savo gyvybę palaikyti ir net ją plėtoti

Valstybės Knygynas

kitų tautų kulturos kaštais. Čia tai ir gludi valstybių ir tautų nacionališkosios politikos arba **nacionalizmo** šaknis. Valstybių ir tautų nacionališkoji politika gyvenime apsireiškia silpnesniųjų arba pavergtų tautų teisių siaurinimu, stengimos svetimas tautas prie savosios kulturos bei kalbos pripratinti ir tt., žodžiu, jas ištautinti. O kuomet tokia nacionališkoji arba tautiškai šovinistiškoji vienos tautos politika susitinka su kitų tautų tokia pat arba bent ekspansyve politika, tat kova, o tam tikruose atsitikimuose karė arba — jei kita tauta pavergta — ir revoliucija neišvengiama.

Taigi **imperializmas ir nacionalizmas** yra tie du akstinai, kurie šių dienų valstybes ir tautas stumte stumia į karių ir revoliucijų žabangas. Vienas ir antras yra neišvengiamas šių dienų tvarkos padarinys, ir pirmasis savo šaknims maisto gauna daugiau materialiuose arba medžiaginiuose, o antrasis — kulturiniuose arba dvasiniuose valstybių ir tautų reikaluose bei interesuose.

Tam tikros rųšies literaturoje visa šitai paprastai vadinama **kapitalizmo** arba kapitalistiškos tvarkos vaisiais. Bet tai nėra visai teisinga. Teisybė, kapitalistiška — niekuo nereguliuojama ukio sistema tam tikruose atsitikimuose labai gali prisidėti ir prisideda prie valstybių ir tautų santykių paaštrinimo. Teisybė ir tai, kad net atskirų asmenų (resp. kapitalistų) interesai bei įtekmė kartais labai didelę rolę sulošia tautų ir valstybių santykiuose. Bet visa tai tik antraeiliai veiksniai, nes **ne šių dienų tvarka yra kapitalizmo kudikis, bet**

šių dienų žmonijos gyvenimo tvarka pagimdė ir duoda maisto kaip imperializmui ir nacionalizmui, taip ir kapitalizmui. Nacionalizmas, kapitalizmas ir imperializmas — tai yra trįs neišvengiami šių dienų žmonijos gyvenimo sąkeleiviai, kurių pirmasis neatskiriamai susirišęs su tautos esybe ir jos reikalais, antrasis su valstybės, o trečiasis — su visos žmonijos. Šios visos trįs šių dienų žmonijos gyvenimo žymės remiasi **šių dienų visuomenės gyvenimo tvarka,** kuri savo keliu **yra** niekas daugiau, kaip tam **tikro žmonių kulturos, mokslo ir technikos išsiplėtojimo laipsnio padarinys.**

Taigi į pradžioje pastatytą klausimą mes galime trumpai atsakyti: šių dienų valstybės esybė — su nacionalizmu kulturoje, imperializmu materialiuose žmonių interesuose ir kapitalizmu visuomenės ukyje — turi savo šaknis dabartinėje visuomenės tvarkoje, kurios priežastįs gludi tam tikrame žmonių kulturos, mokslo ir technikos išsiplėtojimo laipsnyje. Ergo — karės tikrosios priežastįs — tai žmonių kulturos žemumas ir mokslo bei technikos netobulumas arba jų neišsiplėtojimas. Nacionalizmas, imperializmas ir kapitalizmas yra tik regimi karės akstinai.

2. Europos karės priežastįs

Jeigu mes prisižiurėsime taip vadinamam fizikiniam Europos žemlapiui ir jį palyginsime su politiškuoju, tai tuojau pamatysime dabartinių valstybių rubežių nenaturalumą arba jų dirbtinumą.

Tas Europos valstybių rubežių dirbtinumas į akis netasi dar labiau, prisižiurėjus etnografijos arba tautų žemlapiui ir prisiminus įvairių Europos kraštų ukio ypatybes.

Pirmiausia **Rosija**, kuri užima vieną šeštą viso pasaulio dalį ir turi daugiau kai 160 mil. gyventojų, susideda iš daugybės tautų ir tautelių, kurių beveik kiekviena svajoja apie savistovybę, o ant kurių tuo tarpu ponavoja beveik vienų didžiarusių (kurių išviso yra tik apie 55 mil.) bajorija arba diduomenė. Nežiurint taip didelio žemės ploto ir gyventojų skaičiaus, taip-pat ir gana didelių gamtos turtų bei jų įvairumo, — Rosija visgi labai daug priklauso nuo užsienių, nes pramonė ir pirklyba labai dar menkai teišsiplėtojusios. Priežastįs, be abejo, gludi iš vienos pusės vidurinėje arba valstybės politikos sistemoje, kuri nuolat ir perdėm varžo bei trukdo visuomenės ir atskirų žmonių iniciatyvą, bet iš kitos pusės ir naturalinėse bei ekonominėse sąlygose. Rosijoj daugiau kaip kitur yra įvairios rųšies nedirbamų ir neproduktyvių dykynų, pelkių ir tt., o patįs didžiausi gamtos turtai guli sunkiai prieinamuose Uralo arba Sibiro kraštuose. Del šių ir dar kitų priežasčių visas ekonominio gyvenimo plėtojimosi turi eiti daug pamažiau, kaip kitose Europos valstybėse. Be visa to Rosijos ekonominiam gyvenimui ir visam ukiui dideliai kenkia ta aplinkybė, kad neturi liuoso ir nepriklausomo susinešimo su kitais pasaulio kraštais. Rods, jurų Rosijai netruksta, bet vienomis iš jų visai negalima naudotis (Ledų ju-

ros), kitur uostai labai toli nu kulturos centrų ir dar žiemomis užšala (Vladivostokas), dar kitur išėjimas suvaržytas (Odesa—Dardanelų partaka!). Geriausi dar Baltijos juros uostai, bet ir čia vieni žiemą užšala (Revelis, Peterburgas, Ryga), kiti nors liuosi (Mintauja, Liepojus), bet ne visai patogioje vietoje. Be visa to iš Baltijos juros vartai kiekvieną valandą gali buti uždaryti danų, vokiečių ar švedų, prie tam pati jura okeanų milžinams (be kurių šiandien prekyba negali konkurencijos išlaikyti) pernegili. Net abejų Rosijos pramonei ir pirklybai taip svarbių upių (Nemuno ir Vislos) įtakos yra svetimos (Prusų) valstybės rankose ir Rosijos pirklybai bei pramonei beveik jokios vertės neturi. Tuo budu Rosija yra visai atskirta nuo plataus pasaulio ir jos užsienių prekyba priklauso nuo vokiečių, švedų arba norvegų ir turkų malonės Europoje ir nuo japonų ir išdalies persų ir chinų — Azijoje. Buti tokioje priklausomybėje savystovei ir taip dideliai valstybei tiesiog negalima. Delto mes matome Rosijos pastangas kaip nors prasimušti prie okeano. Keliai yra 3 Europoje ir 2 Azijoje: 1) kokiuo nors budu užsitikrinti sau liuosą kelią žiemiuose per Švediją ar Norvegiją; 2) susilpninus Vokietiją paimti į savo rankas Nemuno ir Vislos įtakas ir užsitikrinti laisvą praėjimą Skagerrako ir Kattegato pertakomis; 3) susilpninti Turkiją ir gauti liuosą praėjimą per Dardanelus; 4) turėti liuosą praėjimą į didįjį okeaną (Port. Arturas!) per Mandžuri-

ją ar Kynų žemę; 5) turėti praėjimą į Indijos okeaną per Persiją ar Kynų žemę.

Ir jeigu mes prisižiurėsime pastarųjų dešimtmečių Rosijos politikai, tai pamatysime, kad visos jos pastangos kaip tik prie to tikslo ir veda. Ir stebėtinu budu tokie Rosijos laukutinės politikos tikslai vienijasi su tikslais tokių Europos valstybių, kurios, paviršium žiurint, bendrų reikalų ir bendrų tikslų gali turėti kuomažiausia, o priešinasi tokioms valstybėms, kurios išrodo Rosijai visu savo padėjimu ir reikalais artimiausios. Čia mes prieiname prie **„trijų sąjungos"** ir **trijų sutarties"** problemos.

Francija visu savo padėjimu visai kitokia šalis ne Rosija: su plačiai išsiplėtojusia industrija, pramone ir prekyba. Francija iš savo žemės ukio toli gražu negali išsimaitinti, tuo tarpu industrijos padariniams permaža savų rinkų. Francijai reikalinga turėti kraštas, iš kur lengvomis sąlygomis galėtų gauti javų, medžių ir apskritai žalios medžiagos ir kur geromis sąlygomis galėtų savosios industrijos bei pramonės padarinius parduoti.

Tam tikslui geresnio krašto, kaip Rosija, francuzams Europoje sunku besurasti. Nes **Anglija** dar daugiau ne Francija. **Vokietija** duonos turi daugiau, bet ir-gi neganėtinai, prie tam vokiečių industrija nemažiau kaip francuzų turi jieškoti svetimų rinkų. Arčiau susiartinti su vokiečiais francuzams neleidžia dar ir kitos priežastįs, ypač tai, kad vokiečiai turi užgriebę tokius trutingus francuzų apgyventus kraštus, kaip Elzas ir Lotaringi-

ja, kurių francuzai niekuomet užmiršti negali. Liekasi dar Italija ir Austro-Vengrija. Bet pirmosios savo žemės ukio produktų nedaug išvežti gali; Italija, pati, duonos netenka ir iš kitur perka, o žaliųjų industrijai reikalingų madžiagų kaip Italija, taip ir Francija dar mažiau beturi. **Austr.-Vengrija** taip gi permenkas Francijai pardavikas o dar menkesnis pirkikas, — tuo labiau, kad Austro-Vengrijos kiek menkesnis industrijos išsiplėtojimas kaip tik po ranka Vokietijai.

Tuo budu Europoje Francija gali rasti geriausę draugę tik Rosiją. Čia yra ligvaliai gamtos turtų ir tinkamų sąlygų savo atliekamiems kapitalams įdėti. Čia gana plačios rinkos savosios industrijos bei pramonės padariniams parduoti. Iš Rosijos pigiai galima parsitraukti mėsos, duonos, medžių, nedirbtų kailių ir apskritai žalios, Francijos pramonei naudingos medžiagos. Prie visa to Rosija, kaip Francija, yra amžinas priešas vokiečių, kurie, kaip pirmiau matėme, turi savo rankose raktus nuo vartų į platų pasaulį ir okeaną.

Ypatingame padėjime buvo **Anglija.** Su plačiausiai išsiplėtojusia industrija, pramone ir prekyba, Anglija tuo pačiu laiku turi begales turtingų kolionijų, iš kur ne sunkiomis sąlygomis gali gauti žaliųjų medžiagų ir kur savuosius padarinius gali gabenti. Prie tam budama nuošaliai salose, Anglija ligi pastarųjų metų galėjo didžiuotis, galint apsieiti vienui viena be jokių sąjungų ir be sutarčių. Bet pastaraisiais metais ir čia dalykų stovis apsimainė. Susijungusi su Austrija, Vokie-

tija turėjo ligvalei atvirų kelių į Azijos ir Afrikos turtingus kraštus ir per tai kaip žaliąja medžiaga taip ir duona buvo aprupinta. Vokietijos indutsrija, pramonė bei pirklyba pastaraisiais dešimtmečiais ėmė taip plėtotis, kad grąsino dideliu pavojumi toms pačioms ukio šakoms Anglijoje. Net tolimiausiose pasaulio rinkose ir savose kolionijose Anglija pajuto vokiečių pirklio bei pramonininko dvasią galingo konkurento pavidale. Iš kitos pusės, — Anglijai vienų tolimų kolionijų permaža, jei reikia pašonėje kaip gerų rinkų savosios industrijos padariniams, taip gerų šaltinių, iš kur nuolatos, greitai ir nebrangiai galėtų gaut kasdieninės duonos — javų, miškų ir tt. Čia vėl Rosija patogiausia: ir artima, ir turtinga gamtos gėrybėmis.

Austro-Vengrija — tas nedanešiotas istorijos ir Habsburgų giminės kudikis — tokia kaip ligšiol gyvybės pamato neturi, ir turbut, butų senai žuvusi, jeigu nebutų buvusi reikalinga Vokietijai. Nes Vokietija pati viena niekaip nebutų galėjusi atsilaikyti nei prieš Francijos-Rosijos veržimą, nei ekonomiškai taip išsiplėtusi, nei su Anglija pasaulio rinkose konkuruoti, — jeigu po ranka nebutų turėjusi Austro-Vengrijos, kuri vokiečiams buvo ir geras pelno šaltinis, ir pylimas prieš rusų juros bangas.

Prie jų dar likosi Italija. Sakau — **likosi**, nes jos ekonominis ir kulturinis padėjimas toksai, kad nei Francijai, nei Anglijai, nei Rosijai nėra didelio išrokavimo joje sau talkininkės ieškoti, nes ji

neturi nei plačių rinkų, nei brangintinų padarinių, nei turtingų gamtos gėrybių. Tuo tarpu pačiai Italijai talkininkės — del imperialistiškų tikslų — neprošalį. Delto tik mes matome ją šale Austrijos, kuri — neprošalį atsiminti — pati turi užgrębusi Italų žemės. Bet kaip Italija mažai užinteresuota savo draugių — Austrijos ir Vokietijos — likime ir kaip neapsiriko Francija ir kitos Europos valstybės ją palikdamos šalyje — geriausia rodo dabartinė karė: nei „trijų sąjungos" ryšiai negali Italijos išjudinti, nei į karę įtraukti.

Tuo budu mes matėme, kaip Europos didžiųjų valst. reikalai susipynę ir kaip jie keistai vienas valstybei daro „amžinais draugais", kitas—„amžinais priešais." Ne anormališkumas ir ne „netikėtas atsitikimas," kad demokratiškoji Francija, liberališkoji Anglija ir biurokratiškai konservatiškoji Rosija seniau padarė bendrą sutartį ir dabar petis į petį eidamos muša vokiečius, bet ekonominiai ir kulturiniai reikalai surišo jas vienu ryšiu, kad galėtų geriau atsispirti vokiečiams, kurie patis vieni taip stipryš ir taip ekonomiškai galingi, kad nei rusai, nei anglai, nei francuzai, pavieniui eidami negalėtų prieš juos nei atsispirti, nei konkurencijos išlaikyti.

Čia mes ir turime ieškoti „trijų sutarties" ir „trijų sąjungos" problemos išrišimo bei tikrųjų dabartinės Europos karės priežasčių. Prie jų nemaže prisideda visa eilė antraeilių ir daugiau socialių priežasčių, iš kurių svarbiausią rolę lošia mažesniųjų ir silpnesniųjų Europos tautų klausi-

15281

mas. Prie šio klausimo mes dar gausime sugrįžti, ir čia užteks paliesti tik **serbų tautos klausimas,** kaipo regimas dabartinės karės akstinas.

Daugiau kaip 400 metų (nuo 1463 m.) išbuvę turkų vergijoj arba bent priklausomybėj, serbai vos praeito šimtmečio pabaigoje (1882 m.) įgijo visišką neprigulmybę, bet ir tai ne visi: dalis serbų (apie 2½ mil.) po senovei liko turkų, kita, dar didesnė (apie 4½ mil.) Austrijos valdžioje. Ypač Austrijai pasisavinus Bosniją ir Hercogoviną serbų širdis negalėjo buti ramios, tuo labiau, kad ir po nelaimingos Europos karės Serbija vis buvo atskirta nuo jūrų ir jai uždarytos durįs į pasaulio rinkas. Serbų apgyventą Bosniją-Hercogoviną Serbijai buvo naudinga ir reikalinga ne tik kaipo turtinga ir dar savų tautiečių šalis, bet dar daugiau kaipo atviras kelias prie Adriatikos jurų. Tuo tarpu Austrija, žuvusiam sosto įpėdiniui Francui Ferdinandui vadovaujant, kaip tik rengėsi prie paskutinių žingsnių, kuriuos padarius serbų svajonės daug sunkiau butų išsipildžiusios. Beabejo, Austrijai butų butę malonu ir naudinga visą Serbiją po savo kojų turėti. Bet kadangi tai galėjo buti, ypač dabartiniame laike, perdaug rizikingas žingsnis, tai Franco Ferdinando ideja buvo — Bosnijai-Hercogovinai duoti kuoplačiausią autonomiją arba suteikti net ir savistovybės teises, kad tuo budu galutinai atšaldyti ir atskirti nuo Serbijos ir drauge sau užsitikrinti laisvą išėjimą į juras. O kadangi jisai neapsiėjo be intrigų ir pačioj Serbijoj, tai, sukėlęs prieš save neapykantą

serbų patriotų, žuvo nuo tautiškojo fanatiko rankos. Austrijos ir Vokietijos valdantieji luomai sumanė šį atsitikimą išnaudoti, nes matė, kad šis atsitikimas duoda daugiausia medžiagos visuomenės nuomonei savo pusėn pakreipti ir tokiuo budu susidaro geriausia proga su Serbija galutinai atskaitas suvesti. Momentas Austrijai ir vokiečiams išrodė tuo labiau patogesniu, kad Rosijoj girdėjos suirutės ir politiški streikai, o Anglija turėjo darbo su savo Ulsteriu. Delto toks aštrus ir status ultimatumo tonas, delto atsisakymas priimti tarpininkavimus ir tt.

Kas liko daryti Rosijai, Francijai ir Anglijai? Serbijos neužstoti ir duoti vokiečiams ir Austrijai jos savistovybę sunaikinti — tai reiškė, savo amžinųjų priešų galybę dar labiau padidinti. O kadangi visuomenės nuomonė kaip Rosijai, taip Francijai ir Anglijai lengva buvo valdžioms savo pusėn pakreipti, padilginant jau tai tautiškuosius, jau tai „teisingumo" jausmus bei išstačius prekėn Austrijos ultimatumo aštrumą ir nachališkumą — taipgi naudojanties savo, kaipo ginėjų arba užpuolamųjų, padėjimu, — tai ir „trijų sutartis" išrado galimu daigtu (ir neapsiriko) dabartinį momentą išnaudoti ir galutinai suvesti sąskaitas su savo amžinaisiais kulturiniais nedraugais ir ekonominiais konkurentais.

Ir visuotina Europos karė prasidėjo — ne del Serbijos, ne del Austrijos sosto įpėdinio nužudymo, kaip spauda ir žmonės dažnai mėgsta kalbėti, bet del pačios esybės šių dienų Europos vals-

tybių ir drauge del jų nacionalistiškos dvasios, imperialistiškų siekimų ir kapitalitiško visuomenės ukio sutvarkymo.

3. Europos valstybių ir pavergtųjų tautų klausimas karei pasibaigus.

Jeigu kalbant apie praeitį ir dabartį žmonės nelabai tesutaria ir dažnai esti griežtai priešingų nuomonių, tai tuo daugiau turi buti nesutarimo, kuomet imama spėlioti apie ateitį. Ir išviso nėra sunkesnio ir drauge pavojingesnio daigto, kaip spręsti apie laikus, kurių mes visai nematėme ir nepergyvenome.

Vienok šitai daryti mums reikia, jeigu nenorim „negyvu kunu" pastatoti. Nes visas musų veikimas ir darbai dera ne kam kitam, kaip tik ateičiai — ne praeities, ne dabarties, bet **ateities** gyvenimui tvarkyti bei gerinti. Delto negalime mes apsieiti be sprendimų — be pranašavimų, kurie, reikia pabriežti, dažniausia yra ne galimos tikrybės apsprendimas, bet musų pačių troškimų išreiškimas.

Bet yra priemonių ir ateities spėjimų vertybei patikrinti bei jiems kontroliuoti. Gyvenimas ir visa jo tvarka nėra netikėtų priepuolių padariniai, bet įvairių praeityje gludančių priežasčių ir dabar esamų veiksnių išdavinys. Ir susipažinę su praeities gyvenimo atsitikimais ir tais veiksniais bei dėsniais, kuriais rėmėsi arba remiasi šių dienų valstybių bei tautų gyvenimas ir tvarka, mes, nors

ja pasiliuosavo nuo Turkijos suvereniteto. Bet ir šitai rodo tik tą krypsnį, kurlink dabarties valstybių bei tautų gyvenimas plėtojasi.

apičiupomis, galime daug atspėti ir apie ateitį. Tik turime buti atsargųs ir kiek galėdami stengtis savo geidimus bei troškimus (galima taipgi sakyti— idejas ir idealus) atskirti nuo tų ateities paveikslų (perespektyvų), kurie savaime diktuojasi iš mums žinomų prateities faktų ir dabarties veiksnių.

Šitai turėdami omenyje galime eiti prie paties dalykų svarstymo. Bet pirmiausia dar kartą gerai prisižiurėkime bent kaikuriems dabarties gyvenimo faktams.

(Žiurėk lentelę ant 22-ro puslapio.)

Štai lentelė, kur kaip ant delno matyti Europos valstybių ir tautų santykiai. Skaitmenįs, tiesa, šiek-tiek pasenėję, bet paties dalykų stovio tai nemaino. Nes jeigu kiek ir atsimainę, tai tik absoliučiai skaitmenįs (gyventojų skaitlius), bet ir tai tik mažumą, tuo tarpu kaip reliatyviai skaitmenįs lieka tie patįs. Tik Bosnija pastaraisiais metais jau priklausė Austro-Vengrijai ir Bulgari-

Arčiau prisižiurėję lentelei mes matome nepaprastą apsireiškimą. Europoje nėra nei vienos valstybės, kurios gyventojai priklausytų vienai tautai, priešingai — visose valstybėse svetimtaučių skaičius gana žymus. Yra valstybių, kur nei viena tauta nesudaro absoliutės didžiumos (Austro-Vengrija, taipgi Rosija, jeigu ukrainiečius ir gudus skaityti svetimtaučiais). Daugelis tautų suplėšytos į keletą kasnių ir išskirstytos po įvai-

Europos valstybių gyventojai ir tautos (tukstančiuose).

Valstybės	Metai	Gyventojų iš viso	Germanų tautos			Romanų tautos						Slavų tautos					Keltai ir kymrai	Lietuviai, latviai, kurai	Finų taut.		Turkai, totoriai mongolai.
			Vokiečiai olandai, flamai	Anglo-saksai	Skandinavai	Francuzai okitanai katalanai	Italai, romanai	Ispanai portugalai	Danromenai, makedovalakai	Grekai	Albanai	Rusai rusinai	Lenkai	Čekai merai vendai	Serbai kroatai slavenai	Bulgarijos slavai			Suomiai vengrai ir kt.	Baškai, Armėnai, maurai, cigonai	
Rusija 1)	1897	103662	1400	15	36	10	—	—	1000	80	—	83872	6300	8	—	100	—	3223	3100	118	4300
Vokietija	1900	56367	51907	22	155	234	67	3	—	1	—	11	3511	235	1	—	—	118	10	1	1
Austro-Vengrija	1900	45415	11640	10	8	15	827	1	3130	5	3	3905	4359	7959	4684	—	—	—	8752	100	1
Anglija	1901	41819	62	39700	18	27	21	4	1	1	—	70	25	1	1	1	1834	—	1	50	2
Prancūja 2)	1901	38982	300	37	3	36808	600	80	1	3	—	5	12	—	1	—	1000	—	1	130	1
Italija 3)	1901	32485	50	9	1	160	32070	1	—	22	100	1	—	—	37	—	—	—	1	32	1
Ispanija 4)	1900	17787	2	6	—	3770	4	13455	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	550	—
Turkija 5)	—?	11545	10	4	—	2	—	—	400	1500	1115	2	—	—	2842	3500	—	—	—	570	1600
Belgija	1900	6694	3700	5	—	2989	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rumunija	1899	5912	50	1	—	2	1	—	5411	5	—	10	—	—	30	100	—	—	50	250	2
Portugalija 6)	1900	5278	—	2	—	2	—	5259	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—
Švedija	1900	5136	5	3	5100	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	26	1	—
Olandija	1899	5104	5087	2	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Šveicarija	1900	3325	2365	3	—	750	200	—	—	—	—	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Suomija	1897	2563	2	—	360	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	22121	—	—
Serbija	1900	2494	7	—	—	1	—	—	160	—	1	2	—	—	2267	3	—	—	—	50	3
Danija	1900	2465	32	2	2425	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Grekija	1896	2434	1	2	1	—	3	—	—	2137	250	—	—	—	—	—	—	—	—	10	30
Norvegija	1900	2240	1	1	2208	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—
Luxemburgas	1900	236	209	—	—	20	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juodkalnija	1896	228	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	223	—	—	—	—	—	—
EUROPA	—	392171	76928	39824	10295	44805	33800	18803	10103	3754	1474	87891	14212	8219	10086	3704	2834	3441	14192	1883	594
Nuošimčiai	—	100	19,7	10,2	2,7	11,5	8,6	4,8	2,6	0,9	0,4	22,4	3,6	2,1	2,6	0 9	0 7	0 9	3 4	0 5	1 5

127039 – 32,6 nuoš. 112739 – 28,8 nuoš. 124112 – 31,6 nuoš.

1) Be "Naujosios Žemės" 2) Su Andora ir Monaco. 3) Su San Marino. 4) Be Kanarijos. 5) Su Bosnija ir Bulgarija 6) Su Azorais

rias valstybes (jų tarpe ir lietuviai), o kaikurios iš jų naudojasi ypatinga privilegija ir ant kitų tautų viešpatauja keletoje valstybių (francuzai — Francijoj ir Belgijoj, vokiečiai — Vokietijoj, Austrijoj, Šveicarijoj). Šale visa to Europoje yra labai daug tautų, kurios yra pavergtos, savos valstybės visai neturi ir priklauso kitoms tautoms arba teisingiau — jų viešpataujantiems luomams.

Kad toksai dalykų stovis nėra normalis, tai mes jau pirmiau matėme ir patįs ant savo kailio išmėginome. O kadangi nenormaliai santykiai negali amžinai išsilaikyti, tai ir dabartiniai Europos valstybių bei tautų santykiai turės kartą apsikeisti. Mums tuo tarpu rupi, kaip veiks į tuos santykius dabartinė Europos karė, ir kaip tie santykiai išrodys, karei pasibaigus?

Čia mes prieiname kaip tik prie pavojingiausios vietos, kuomet musų troškimams bei pageidavimams labai lengva viršų paimti ir prislėgti musų kritikizmo dvasią. Kad šito išvengti, tai mes išsyk prieš akis pasistatykime ir gerai supraskime, — **kas mums geistina ir kas,** sulig mums žinomų ir apmatomų sąlygų bei veiksnių, **galima?**

Jau iš pirmesniųjų pastabų mes matėme, kad dabartinės valstybių bei tautų santykių tvarkos butinai veda prie imperializmo ir nacionalizmo—tų tikrųjų ir tiesiųjų karių bei revoliucijos akstinų. Taigi kalbant apie ateities valstybių bei tautų surėdymą mes turėtume visuomet jieškoti tokių jo formų, kurios visokioms skerdynėms ir žiaurumams užkirstų kelią ir išrautų jų šaknis. Tokio surėdy-

mo yra tik vienintėlė forma — tai pasaulio — o šiame atsitikime — Europos tautų **federacija, kurion lygiomis teisėmis ir lygiomis pareigomis įeitų visos gyvuojančios tautos su visomis savo kultūros ir ekonomijos gyvenimo ypatybėmis.**

Toksai surėdymas nėra svajonė ir kaip teorijoje, taip praktikoje yra visai galimas daigtas. Kaip vienoje gerai sutvarkytoje, decentralizacijos pamatais paremtoje valstybėje visai ramiai ir gerai sugyvena daugelis įvairių, ekonomiškai ir kulturiškai skirtinų tautų ar kraštų, taip galėtų buti ir tokioje federacijoje. Tokio surėdymo didžiausias naudingumas yra tame, kad be karių ir kraujo praliejimo visų kraštų ar tautų rinktinė taryba galėtų visai ramiai aprupinti visus įvairių kraštų ar tautų ekonomijos ir kulturos reikalus, ir gamtos turtų bei žmonių triuso apmainyme arba prekyboje butų galima apsieiti visai be muitų, kurie šiandien taip pabrangina visus produktus ir patį žmonių prasimaitinimą ir del kurių sutvarkymo visas dabartinis surėdymas yra tik viso gyvenimo veiksnių vaisius ir turi savo pamatus kulturos bei technikos plėtojimesi ir ekonomijos strukturoje. Bet jau pirmai mes matėme, kad visos valstybės bei tautos kenčia po sunkia militarizmo letena. Kad toksai federatyvis surėdymas butų galimas ir patvarus, butinai reikia trijų sąlygų, kurių šiandien kaip visur taip ir Europoje dar nėra, butent: 1) kad mokslo ir technikos žinios butų visuose kraštuose ir visose tautose tiek paplitusios, idant kiekvienas kraštas ir kiekviena tauta galėtų

plėtotis be ypatingų aukų iš kitų kraštų ar tautų, 2) kad visos tautos butų iškilusios ant tokio kulturos laipsnio ir savyje turėtų tiek inteligencijos, jog savarankiai galėtų aprupinti visus vietos žmonių reikalus ir vesti tvarkos mechanizmą; ir 3) kad visų kraštų ir visų tautų plačiose miniose butų paplitusios ir giliai šaknis įleidusios humanizmo bei demokratizmo idejos, kurios garantuotų brolišką sugyvenimą ir sąmoningą plačiųjų minių dalyvavimą viešame gyvenime.

Kraštas ar tauta, kame visi mokslai, technika ir kultura stovi ant augščiausio laipsnio, be reikalo ir be sau regimos naudos niekuomet nenorės visa kuo dalintis su puslaukiniais barbarais. Tauta ar kraštas, kame nebus užtektinai pajiegų nei inteligentijos saviems reikalams aprupinti, visuomet bus kitų priklausomybėje ir jokia federacija jiems nepagelbės. Vyriausybė tautos ar krašto, kame plačios žmonių minios tamsios, humanitarizmo idejų nepažįsta ir demokratizmo principais nemoka ar negali naudotis, — tokios tautos ar krašto vyriausybė visuomet bus autokratiška (nors ir neva rinktinė) arba net ir despotiška. O visa tai juk ir sudaro medžiagą militarizmui, revoliucijoms, karėms ir tt.

Tuo tarpu visi žinome, kad Europoje yra dar daug tautų ir tautelių, kurios nei technikoje, nei moksle, nei kulturoje toli gražu nėra dar priaugusios prie demokratizmo ir federatyvinio surėdymo (jų tarpe ir mes, lietuviai; bet yra dar ir už mus žemesnių, ypač Rosijoje). Iš kitos pusės ir aug-

ščiausia pakilusiose tautose demokratizmo bei humanizmo idejos toli gražu plačiųjų minių dar nepasiekė arba bent jose šaknų neįleido. Viso šito akyveizdoje turime pripažinti ir sutikti, kad tautų federacija, nors ji mums butų dar taip brangi ir naudinga, Europoje šiandien dar nėra galima,—nežiurint, kad po karei net patįs kariaujančių valstybių vadovai arba patįs pergalėtojai užsimanytų tokią federaciją sutverti (nors šito niekuomet negalime tikėtis). Šiandien tautų federacija jei ir butų sutverta, tai netrukus ji ir vėl pavirstų į tokias pat arba joms panašias valstybes su visomis jų blogomis ir geromis pusėmis.

Liekasi dar kita ideja, kuri šiandien taipgi turi daug pasekėjų ir tai net valstybių diplomatų ir mokslo vyrų eilėse. Jau nuo kurio laiko Vakarų Europos sociologų bei augštųjų mokyklų profesorių tarpe daug kalbama apie **Europos valstybių sąjunga** kuri net turinti įvykti netrukus, jeigu europiečiai nori išlaikyti konkurenciją su „naujuoju svietu" (Amerika) ir atsispirti prieš „geltonąjį pavojų" (Azijos tautas, ypač kynus, japonus ir kt.)

Šita ideja, regis, gali daug greičiau ir lengviau įsikunyti, kaip anoji, ir dabartinėse sąlygose Europos valstybių sąjunga arba federacija gali buti daug pastovesnė už tokią pat sąjungą ar federaciją Europos tautų. Nes Europos valstybių sąjunga gali įsikunyti ir laikytis prie viso dabartinio surėdymo ekonominiame ir kulturiniame žmonių gyvenime, tuo tarpu kaip tautų federacijai,

kaip matėme, reikalinga visai radikalių reformų ir net tokių sąlygų, kurių greitai niekas negali sutverti. Europos valstybių sąjunga galėtų remtis visai tais pačiais pamatais, kaip lig šiol buvo „trijų sąjunga" ir „trijų sutartis". Ir ištikrųjų labai galimas daigtas, kad Europos valstybės netrukus bus priverstos tokią sąjungą sudaryti lygiai delei tų pačių ekonominių ir socialių priežasčių, delei kurių įvyko „trijų sąjunga" ir „trijų sutartis."

Amerikos industrijos konkurencija ir Azijos kaikurių tautų aspiracijos gali Europos didžiąsias valstybes priversti prie tokios pat sutarties, kaip lig šiol buvo priverstos susijungti Francija, Rosija ir Anglija prieš vokiečių „viršžmogio" „geležinį pavojų." Bet kad tokia Europos valstybių sąjunga įvyktų dabar—tuojau po karei—tai vilties yra kuomažiausia. Šiaip ar taip, karė auklėja ne solidarumo, bet antagonizmo jausmus. Jeigu viena pusė bus pergalėta, tai ji jausis nuskriausta ir bus pilna keršto, o kita — didžiuosis. Jeigu išeitų taip, kad pergalėtojų nei pergalėtųjų nebutų, tai jau užtenka lig šiol sunaikintų civilizacijos ir kulturos vaisių, kad visose valstybėse palaikyti neapykantos ir keršto jausmą prieš tuos, kurie tai padarė. Pagalios šiandien negirdėtas ir negalimas atsitikimas, kad už savo gyvybę kariaujančios valstybės taikos pasikalbėjime padarytų jau ir sąjungą. Tokia sąjunga gali įvykti, bet tik kiek vėliau, kuomet bus šiek tiek užmiršta karės metu padaryti nuostoliai ir pasirodys naujas visoms bendras pavojus.

Visa šitai turint omenyje, apie Europos valstybių sąjungą tuo tarpu galima dar nesvajoti. Antra vertus, jeigu tokia sąjunga ir dabar įvyktų arba vėliau įvyks, tai Europos pavergtųjų tautų ir net mažesniųjų valstybių padėjimas maža teatsimainys. Pirmiausia nėra jokio pamato manyti, kad ši karė jau butų paskutinė ir kad militarizmas jau galą gautų. Net visoms Europos valstybėms susijungus ir prie jų prisidėjus Amerikai ir Azijos civilizuotoms valstybėms, vis liks dar daugybė pusiau civilizuotų arba net ir pusiau laukinių Azijos, Afrikos ir kt. tautų ar giminių, kurios ligi „kontraktų" dar nepriaugusios ir teisių be jiegos nesupranta. O kadangi patirimas rodo, kad juo žemesnė žmonių kultura, tuo didesnis naturalis priaugimas ir atbulai, tai aišku, jog kol visos pasaulio tautos ar padermės nebus atsiekusios bent tokio kulturos laipsnio, kaip šiandien europiečiai, tai visiškas nusiginklavimas nebus galimas. Europos valstybių sąjungai įvykus — „Europos karės" gali jau nebuti, bet niekas negali užtikrinti, kad neištiktų daug baisesnė — „pasaulio karė."

Tai vienas dalykas, kuris Europos pavergtąsias tautas ir mažesniąsias valstybes daryte daro priklausomomis nuo didžiųjų. O tuo pačiu tveriama vėl naujos sąlygos, kurios veste veda prie... revoliucijų. Kaip ten nebutų, bet mes šiandien turime skaitytis su faktu, kad ir augščiausia kulturoj pakilusiose Europos tautose plačios minios valstybės reikalų tvarkyme pačios nedalyvauja ir beveik viskas priklauso nuo augščiau iškilusiųjų ir ga

lingųjų luomų. Todel negalimas daigtas, kad didžių jų tautų ir dar jų galingųjų luomų atstovai labai daug paisytų kokių ten mažiukių ir beveik nieko nesveriančių tautelių. Ir šios mažosios bei pavergtosios tautos ir tautelės šiandien vistiek negali tikėtis, kad jos galėtų buti „lygios" su didėsėmis. Ant popierio „visų tautų lygybė" jeigu šiandien ir butų proklamuota, tai gyvenime ji ne daugiau reikštų, kaip Didž. Francuzų Revoliucijos metu apskelbta „visų žmonių lygybė." Jau daugiau kaip šimtas metų praėjo nuo tos garsiosios „žmogaus teisių dekleracijos" apskelbimo, vienok ji šiandien vis dar yra idealu net ir pačioje jos tėvynėje — Francijoje: turtingas ir beturtis, apšviestunas ir bemokslis — kaip buvo nelygųs, taip ir pasiliko. Tas pats butų ir su „visų Europos tautų lygybe."

Liekasi tat nusileisti ant žemės ir pasistengti atspėti galimas atmainų formas Europos valstybių ir pavergtųjų tautų santykiuose, palaikant juos tais pačiais veiksniais, kokie dabar yra. Galimas daigtas, kad vienos ar antros didėsės valstybės rubežiai pasiplatins, kitos — susimažins. Taipgi galimas daigtas, kad viena ar kita ligšiol neprigulminga valstybė gali savo savistovybės nustoti, lygiai kaip yra galima, kad Europos žemlapį gali paįvairinti viena arba net ir kelios naujos savystovios valstybės, kurios gali susidaryti iš ligšiol pavergtųjų tautų ar priklausomųjų kraštų. Šitos atmainos gali pasiekti ir mus, lietuvius. Bet kad visai atsimainytų ir turinys viso dabartinio surėdymo

bei valstybių ar tautų santykių — to tikėtis negalima. Ar liks viskas po senotei, ar įvyks Europos didžiųjų valstybių sąjunga, bet tokiai „nepriklausomai" valstybei, kaip Belgija, vistiek gręs visiško išpustijimo pavojus, lygiai kaip tokios pavergtos tautos, kaip lietuviai ar kt., vis galės turėti viltį įgyti savistovybę arba bent teisę ir galę — savąją kulturą liuosai plėtoti. Ir šitai mums reikia suprasti bei įsidėmėti pirm, ne pradedame nagrinėti savosios tautos klausimą sąryšyje su naujai besidarančiomis aplinkybėmis.

II. Lietuvių tautos klausimas dabar.

1. Europos visuomenės jiegos bei sriovės ir lietuvių tautos klausimas.

Musų tauta yra permaža ir persilpna, kad galėtų vien spėka savo teises iškovoti ir apginti. Todel tai kiekvieną kartą, kaip tik mes imamės svarstyti savo tautos klausimą, visuomet turime prieš akis turėti Europos, ypač-gi galingesniųjų, o mums kaimyniškųjų tautų visuomenės nuomonę apie musų tautos klausimą ir jos sriovių jiegas.

Pirmiausia pora žodžių apie tai, kaip gali pažiurėti į musų tautos klausimą didžiųjų valstybių diplomatai dabartiniu laiku. Čia gali buti du daleidimai. Jeigu abidvi kariaujančios pusės ekonomiškai ir fiziškai pailstų pirm, negu kuri pusė nebutų galutinai sutremta, tuomet labai galimas daigtas, kad diplomatai panorėtų Rosijos ir Vokietijos tarpe padaryti pervartą mažesnėsės valstybės (arba net keleto) pavidale. Prie šito juos gali priversti dvi svarbios aplinkybės, butent: 1) karės atsitikimų sukurstytose miniose arba pavergtose tautose bus daug daugiau sukilęs nepasitenkinimas ir pagiežos upas, o karės nepasisekimų suvargintos didžiųjų tautų ar valstybių vyriausybės negalės taip lengvai to upo numalšinti; 2) pačios didžiųjų tautų vyriausybės budamos karės nusilpnintos ir žinodamos, kad pavergtosios tautos

niekuomet apie savistovybę svajoję nenustos, prie tam dar iš patirimo žinodamos, kaip menkai tesveria tokių mažų valstybėlių savistovybė kritiškuose momentuose ir pačiame ekonominiame gyvenime, — gali, „ramybės delei," pačios paduoti iniciatyvą tarpinių valstybėlių sutvėrimui. O kadangi mes kaip tik esame dviejų milžiniškų tautų ir valstybių tarpe, tai ši reforma butinai paliestų ir mus. Klausimas tik gali kilti, kokiame pavidale. Nes kad Lenkijos savistovybės klausimas pirmoje vietoje stovės — tai aišku jau ir dabar. Bet kaip bus žiurima į Lietuvą — kol kas nieko tikra nežinia. Kad didžiųjų valstybių diplomatai tokiame atsitikime norėtų atgaivinti istoriškąją Lenkiją, kaip jis buvo prieš pirmąjį padalinimą — reikia abejoti: perdidelis butų pavojus pačioms didėsėms valstybėms. Greičiausia Lenkija galės buti atgaivinta tik etnografiškose ribose.

Bet tuokart nuo Gardino ligi Palangos rusai ir vokiečiai liktųsi be pertvaros. Reikėtų kas nors padaryti su Lietuva. O valstybių diplomatai pergerai žino, kad lietuviai prie neprigulmybės nepriaugę. Čia gali įsikunyti jau senai kaikurių diplomatų gaivinama ideja — sutverti Pabaltmario valstybę, kurion įeitų etnografiškosios — Estija, Latvija ir Lietuva. Šale Lenkijos — tai butų puikiausia ežia, kurią šienautų tai rusai, tai vokiečiai arba abeji drauge, nes: Esto-Latvo-Lietuva ir Lenkija del ekonominių (iš dalies ir istoriškai-kulturiškų) priežasčių greičiausia kad pjautusi tarp savęs (lenkų-lietuvių klausimas!) ,ir prie sąjungos

vargu bau pricitų (bent umai ne!), o net ir susivienijusios butų persilpnos, kad vokiečius ar rusus spėka užpulti.

Tuo budu sutvėrimas etnografiškųjų — Lenkijos ir Esto-Latvo-Lietuvos didžiosiom Europos valstybėms gal butų net išganingiausias. Bet ar jų diplomatai prieis prie to, — tai kitas klausimas. Tuo tarpu karei pasibaigus be pergalėtojų ir pergalėtųjų gali mus patikti dar kitokios rųšies likimas, butent: Pabaltmario tautos ir Lietuva gali pasilikti kaip buvusios, o **Lenkija** gali buti atgaivinta etnografiškose ribose, bet **su Suvalkų gub.**, kaip ji jau nuo Lenkijos dalinimo laikų pačių diplomatų tai šen, tai ten mėtoma, bet vis paliekama prie „Lenkų Karalijos." Be abejo, didžiųjų valstybių diplomatai šitai daro ne iš kokio nesusipratimo ar nežinojimo, kad Suvalkų gub. didžiumoj gyvena ne lenkai, bet lietuviai, bet iš tikrai „diplomatiško" išrokavimo: lenkai, kaipo galingesni, palieka patenkinti, bet persilpni kad kam-nors iš didžiųjų butų pavojingi, tuo tarpu Suvalkų gub. lietuviai budami priskirti prie Lenkijos, kaip tik užkiša tą spragą, kuri liktų nuo Gardino ligi Baltijos jurų tarp Rosijos ir Vokietijos (maža spragelė, kuri liekasi nuo Jurbarko ligi Palangos, prie tam dar sauskeliu, nėra taip pavojinga, kai visas plotas). Jeigu šitokia kombinacija ir dabar įvyktų (o didžiųjų valstybių diplomatams ji gali buti — bent tuotarpu — ir suprantamiausia, ir lengviausia pasiekiama, ir išrodyti net naudingiausia), tai po karės vietoj

vienybės mes galime buti paskirstyti net į 3 dalis: prie Rosijos, prie Lenkijos ir prie Vokietijos. Taip, jeigu karė pasibaigtų be pergalėtojų ir be pergalėtųjų. Jeigu gi kuri-nors viena pusė butų visiškai sumušta, tada musų padėjimas gali atsimainyti ir rubežių tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gali nelikti, ypač jeigu sumuštų vokiečius. Lygiai gali ir visa Didžioji Lietuva tekti vokiečiams. Bet „perskėlimas" taipgi labai galimas. Ypač jeigu vokiečiai sumuštų rusus, tai pirma, kas galėtų ateiti didžiųjų valstybių diplomatams į galvą, tai Lenkijos su visa Suvalkų gub. priskyrimas prie Vokietijos, kaip tai jau buvo kartą padaryta prieš 100 metų.

Kaip matome, karei pasibaigus del Lietuvos pas diplomatus gali buti įvairių kombinacijų — desties, kaip susidės aplinkybės ir kaip patįs lietuviai tuo metu save pasirodys. Bet lietuvių tautos klausimas nei diplomatų tarybomis, nei pačių lietuvių akcija dar nepasibaigs. Turime žinoti, kad į didžiųjų valstybių diplomatų tarimus bei sprendimus taipgi turės didelę įtekmę tų valstybių visuomenės nuomonė tuose klausimuose ir jos sriovių jiegos. Taipgi musų pačių reikalavimai valstybių diplomatams išrodys svarbiais ar ne svarbiais ne tiek sulig to, kaip mes patįs juos aprekšime, bet ir sulig to, kaip į musų tuos reikalavimus žiuri pačių didžiųjų tautų sriovės, kurių vertė vėl prigulės nuo jų galingumo. Pagaliaus turime neužmiršti ir tai, kad ypač atsitikime, jeigu viena pusė liktų visiškai nesumušta, musų likimas ateityje pri-

klausys jau ne tiek nuo kurios-nors valstybės diplomatų, kiek nuo tos valstybės visuomenės, arba teisingiau — nuo jos sriovių ir jų jiegų. Delto mes taipgi turime prieš akis turėti ir tai, kaip įvairios visuomenės sriovės žiuri į pavergtųjų tautų klausimą apskritai, o į lietuvių tautos klausimą ypačiai. O kadangi tuo tarpu mes galime užmatyti net keturias galimybes, t. y. galime priklausyti Rosijai, Vokietijai, Lenkijai arba sudaryti Esto-Latvo-Lietuvą, tai ir turime bent kiek arčiau pažinti tų tautų visuomenės srioves bei jų pažiuras į lietuvių tautos klausimą.

Pirmiausia turime prisiminti, kad šių dienų kiekvienoje pilnai išsivysčiusioje visuomenėje yra keturios svarbiausios visuomenės sriovės, kurios į įvairius visuomenės gyvenimo klausimus kitaip žiuri ir kitaip juos riša. Tas srioves galima pavadinti: 1) konservatyviškai-klerikališkoji, 2) liberališkai-nacionališkoji, 3) humanistiškai-demokratiška ir 4) socialistiškai-radikališkaja. Gyvenime kartais labai yra sunku atskirti, kur pasibaigia viena sriovė, o kur prasideda kita, bet apskritai imant šios sriovės taip skirtinos, kad lengva jas pastebėti ir beveik kiekvienoje valstybėje bei tautoje jos turi savo aiškius atstovus tam tikrų politikos partijų ar bent sektų pavidale.

Konservatyviškai-klerikališkoji sriovė pasižymi tuo, kad visame kaip atskiro žmogaus, taip visuomenės gyvenime reikalauja, idant viskas remtųsi autoritetu ir galybe iš augšto, kurie savo keliu, turi priklausyti arba bent savo parėdymuose taikintis

su Dievo valia arba jo prisakymais (gyvenime — su Bažnyčios arba jos atstovų — kuningų, vyskupų ir tt. — parėdymais bei norais). Visą esamąją tvarką pripažindama Dievo duotąja arba bent jo pripažinta (sankcionuota), ši sriovė nesipriešina tik tokioms visuomenio gyvenimo atmainoms, kurios duodamos iš augšto — vyriausybių, arba bent joms sutinkant. Į pavergtąsias arba priklausomąsias tautas ši sriovė žiuri visai panašiai, kaip privatiniame gyvenime Bažnyčia žiuri į moteries santykius su vyru, t. y. kaip moteris nuo vyro neturi teisės savo valia skirtis, bet visame turi jo klausyti ir jam ištikima buti, taip-pat ir priklausomoji arba pavergtoji tauta neturi teisės pati — be valdančiosios arba viešpataujančios tautos sutikimo nei atsiskirti, ne šiaip prieš jo valią eiti (žr. Weiss, Die Soziale Frage... Freiburg). Apskritai imant ši sriovė pirmon vieton stato Bažnyčios reikalus bei tų visuomenės sluogsnių, kuriais remiasi (o remiasi dažniausia kuningijos ir turtingesniaisiais ypačiai žemvaldžių luomais), ir tik antron vieton stato reikalus tautos.

Liberališkai-nacionalistiškoji sriovė savo turinyje jau kitokia. Prie viešojo gyvenimo apsireiškimų atsinešdama gana tolerantiškai arba net propaguodama „laisvo plėtojimosi" ideją, ši sriovė savo keliu ant visko nori uždėti tautiškumo arba tautybės antspaudą, arba, kaip sakoma, **nacionalizuoti.** Nepripažindama absoliutės autoritetų vertės politikos, ekonomijos ir tikybos gyvenimo srityje ir net proteguodama pla-

čiųjų minių iniciatyvą bei aktyvį jų dalyvavimą viešojo gyvenimo tvarkyme, ši sriovė visgi turi susitvėrusi dievaitį kovojančio nacionalizmo pavidale, kurį visiems ir perša. Jai viskas gera, kas turi „tautiškumo" (ypač mitologiškojo arba „istoriškojo") žymes ir beveik niekas nepatinka, kas tik randama kitose tautose. Pavergtosiose tautose ši sriovė yra persisunkusi taip vadinamu kovojančiu arba tiesiog šovinistiškuoju nacionalizmu santykiuose su kitomis pavergtomis arba už save silpnesnėmis tautomis ir lojališkuoju arba tik „rėkiančiu" nacionalizmu santykiuose su viešpataujančia tauta. Taip paprastame gyvenime arba ramiu laiku. Kritiškame gi momente, ypač kuomet viešpataujančios tautos šulai ima svyruoti ir sužiba visiško pasiliuosavimo viltis, pavergtųjų tautų liberal.-nacionalsitiškoji sriovė gatava užmiršti visus nesusipratimus savo tautos narių arba sau lygių tautų tarpe ir eiti „kad ir su velniu," bile tik apgalėti savo spaudėją ir iš jo išsiliuosuoti. Tuo tarpu viešpataujančios arba šiaip galingos tautos liberališkai-nacionalistiškoji sriovė visuomet šovinistiška, visuomet pasirengusi ir stengiasi kitas— pavergtąsias ir šiaip silpnesnias tautas asimiliuoti, jas ištautinti. Silpnesnėms tautoms lygias teises ši sriovė pripažįsta tik tuomet, kuomet mato, jog nei gerumu, nei spėka jų tautiškųjų aspiracijų išnaikinti negalima. Praktikos klausimuose ši sriovė dažnai eina su konservatyviškai-klerikališkaja, o tai del tos priežasties, kad įvairias visuomenės gyvenimo įstaigas arba žmonių gyvenimo

taisykles kons.-klerikališkoji sriovė laiko neliestinomis kaipo paties Dievo įstatytas, sankcionuotas; tuo tarpu liberališkai-nacionalistiškoji sriovė tas pačias įstaigas ar žmonių papročius laiko butinomis tautos ypatybėmis ir delto neliestinomis (ypač kas liečia luomų įstaigas ir jų santykius). Nuo konserv.-klerikališkosios ši sriovė ypač skiriasi tuomi, kad pirmon vieton stato tautos reikalus, ne Bažnyčios.

Demokratiškai-humanistiškoji sriovė savo turiniu ir praktika skiriasi nuo abiejų pirmųjų. Ši sriovė pirmon vieton nestato nei Bažnyčios, nei kurios-nors tautos reikalų, bet plačiųjų minių, ir šis principas demokratiškai-humanistiškai sriovei savaime neleidžia iškrypti iš kelio. Nes ji, gindama plačiųjų minių reikalus tuo pačiu jau visuomet gina tautos didžiumos reikalus. O kadangi savo veikime ji vaduojasi ir plačiu humanizmo principu ir nuolat stengiasi kuodaugiau žmonių įtraukti sąmoningan viešajin gyveniman, tai ir mažumos teisių ne tik nesiaurinama ir jų ne spaudžiama, bet stengiamasi kiek galint jos teises apginti — ypač decentralistiška ir proprocionale tvarkos palaikymo ir valdymosi sistema ir kt. Kaip visų prispaustųjų žmonių taip ir pavergtųjų tautų klausime ši sriovė stovi už visišką tų tautų laisvą plėtojimosi ir jų teisių lygybę, — lygiai kaip visuomet ir iš visų jiegų kovoja prieš galingesniųjų ir viešpataujančių tautų dirbtines priemones silpnesnėms tautoms ištautinti ir tt.

Socialistiškai-radikališkoji sriovė taipgi, kaip de-

mokratiškoji, stovi prieš visokias priespaudas ir silpnesniųjų skriaudimą, taipgi pripažįsta teisę laisvai plėtotis kiekvienai tautai. Tik kadangi ji remiasi samdininkų reikalais — vadinasi, plačiųjų minių tik dalimi, tai savo praktikoje kaikada gali kiek prasilenkti su tautos, kaipo tokios (arba jos didžiumos) interesais, — ypač kuomet ligi raidei nori išlaikyti tarptautinį vien samdininkų solidarumą prieš visus kitus luomus bei klases ir kuomet iš principo reikalauja vien radikalių visuomeninio surėdymo atmainų, nepaisant, kiek tos atmainos dabartiniame laike galėtų laikytis. Bet visgi nežiurint į visa tai, taipgi į kaikurių šios sriovės atstovų klaidingai suprastas kosmopolitiškas tendencijas ir net pastangas — „del darbininkų labo" visą gyvenimą centralizuoti, visgi šioje sriovėje pavergtosios tautos visuomet gali rasti jų teisių užtarėjų bei jų reikalavimo palaikytojų.

Turint visa šitai prieš akis ir žinant mus interesuojančių valstybių bei tautų visuomenės sriovių pajiegas, jau išanksto galima maždaug spręsti, kaip butų rišama lietuvų tautos klausimas įvairiuose parliamentuose. Pirmiausia pažiurėkime į vokiečius. Čia yra 5 partijos, nuo kurių priklausytų musų ateitis: konservatyvų, katalikų centras, nacionalliberalai, pažangioji liaudies partija ir socialdemokratai Konservatyvai ir centras priklauso konservatyviškai-klerikališkai sriovei, o nacional-liberalai, kaip jau patsai vardas rodo, — liberališkai-nacionalistiškai. O kadangi pastaroji sriovė priklauso viešpataujančiai tautai, tai, kaip pir-

mai matėme ir kaip žinome iš praktikos, lietuvių tautos klausime ši sriovė eitų išvien su konservatyviškai-klerikališkąja; ir jeigu lietuvių tautos klausimas priklausytų nuo Vokietijos parliamento, tai šios visos partijos butų jau prieš lietuvių tautos teisių sulyginimą (resp. prieš autonomiją) ir dar visuomet pritartų tokioms priemonėms, kurios butų taikomos lietuviams ištautinti (resp. germanizuoti). Beto, turime dar turėti omenyje, kad pažangioji liaudies partija ne visai tepriklauso demokratiškai-humanistiškai sriovei, ir, pav., Lietuvos autonomijos klausime pritarėjų rastume negut tik pačiuose kairiausiuose, kaip F. Naumann ir kt. Tuo budu prieš visokius lietuvių tautos teisių varžymus ir aplamai lietuvių kaipo pavergtosios tautos pusėje visuomet stovėtų vien tik socialdemokratai, kurie, tiesa, vokiečiuose gana galingi, bet toli gražu persilpni, kad savo balsais ką-nors nusverti. Net daleidžiant, kad lietuvių pusėj visuomet stovėtų ir visi lenkų, kaipo pavergtosios tautos, atstovai, danai ir kt. taipgi net visa liaudies partija, — ir tai visos šitos sriovės bei partijos tuotarpu niekuomet negali surinkti daugiau balsų, kaip 2|5 (dvi penktas). Tiesa, su laiku demokratiškosios sriovės gali paimti viršų, bet šito negalima tikėtis greitai ir musų likimas vokiečiuose dar ilgai priklausytų nuo konservatyviškai-klerikališkųjų ir liberališkai-nacionalistiškųjų sriovių.

Dabar pažiurėkime į lenkų srioves, su kuriomis mums taipgi gali prireikti susitikti ir nuo jų priklausyti. Lenkuose yra dvi socialistiškos parti-

jos — socialdemokratų ir lenkų socialistų partija (PPS.), paskui taip vadinamų tautiškų demokratų (endekai) ir pataikunų („ugodovcų") bei realistų sriovės. Galima dar pridėti liaudininkų sriovė, kuri nors į savąją politikos partiją ligi pastarųjų laikų nebuvo susiorganizavusi, bet kuri, grupuodamos apie laikraštį „Zaranie", visgi jiegą turi ir šį-tą gali nusverti. Ši sriovė, su savo Stašico ukio ratelis, „krušiniankomis" ir kt. ateityje gali sulošti didelę rolę, nes plėtojasi valstiečių luomuose. Bet tuo tarpu Lenkijoje ji, palyginamai, gana slipna ir savo skaitliumi, kiek man žinoma, yra vargu bau skaitlingesnė už lietuvių „ukininkiečius," o palyginti proporcionališkai, tai daug už šiąją silpnesnė. Lenkijos liaudininkų arba „zaraniečių" silpnumą dar padidina ta aplinkybė, kad ligšiol šisai judėjimas laikosi beveik vien smulkesnėje šlėktoje ir stambesniuose valstiečiuose, labai mažai tekliudydamas tikruosius vasltiečius.

Šitai turint omenyje ir daleidžiant, kad „zaraniečiai"-liaudininkai lietuvių tautos klausime eitų išvien su abejomis socialistų partijomis (o „zaraniečiai" bent didžiumoje galima pasitikėti), — vis-gi jie prieš save dar turėtų pataikunus, realistus ir endekus, kurie dar turi klerikalizmo atspalvį ir kurių pažiuros į lietuvių tautos klausimą mums pergerai jau žinomos. O reikia žinoti, kad tuotarpu socialdemokratai turi šiek tiek įtekmės tik miestų darbininkuose (kurių tarpe daugelis žydų ir kt.), „pepescovcai" taipgi tik miestų darbinin-

kuose ir inteligentijos dalyje, o „zaraniečiai" daugiausia smulkioje šlėktoje, ir visi paimti drauge proporcijoje su kitomis lenkų visuomenės sriovėmis sudarys bene dar mažesnį nuošimtį, kaip vokiečių demokratiškosios ir socialistiškosios sriovės. Poznaniuje ir Galicijoje socialistiškųjų bei demokratiškųjų sriovių iš vienos pusės, konservatyviškai-klerikališkai-nacionalstiškųjų sriovių, iš kitos— proporcija maž-daug ta pati, kaip Lenkų Karalijoje. Ir kaip neversk, bet jeigu mus patiktų nelaimė ir reikėtų priklausyti ateities neprigulmingai Lenkijai, tai priklausytume nuo konservatyviškai-klerikališkųjų bei endekiškųjų partijų malonės ir nemalonės ir, galima spėti, laisvai savosios kulturos plėtoti negalėtume.

Eikime prie trečios galimybės — „Esto-Latvo-Lietuvos." Čia lietuvių tautos klausimas butų jau nepalyginamai geresniame padėjime, kaip vokiečiuose ar latviuose. Lietuviai patįs čia sudarytų tokią žymią dalį, kad nuo jų bent iš dalies priklausytų ir kitų tautų kulturos plėtojimosi ir todel su lietuviais visi turėtų skaitytis. Beto, kaip estuose, taip latviuose socialistiškosios ir demokratiškosios sriovės, palyginamai, daug stipresnės už lenkų, o ir liberal.-nacionalistiškoji sriovė pavergtųjų tautų klausime neturi tokių apetitų, kaip lenkų endekai ar vokiečių nacionalliberalai. Pavizdžiui, latviuose ligi sriovei, kuri grupuojasi apie „Dzimtines Westnesis," savo tautinių teisių skriaudėjų mes negalime rasti. Net pati „Dzimtines Westnesis" arba taip vadinamoji „buržuazišk-

kųjų demokratų" sriovė, kuri latviuose užima centrą ir pati viena sudaro beveik didžiumą, re miasi plačiais demokratizmo pagrindais ir tautų klausime yra visiškai tolerantiška. Pagalios, be socialdemokratų, latviuose yra gana stipri sriovė taip vadinamųjų pažangiųjų radikalų, kurie spiečiasi apie „Jauna Deenas Lapa" ir kt. Estuose, kiek man žinoma, sriovių jiegos yra maž-daug tokioj-pat proporcijoj, kaip ir latviuose. Tuo budu jeigu ištikrųjų butų lemta įvykti Esto-Latvo-Lietuvos neprigulmybei, tai kaip kitos tautos taip ir lietuviai galėtų tikėties laisvo ir nevaržomo savo kulturos plėtojimo, nes kiekvienos tautos teises visuomet įsteigtų apginti visos tos pačios tautos sriovės, padedant visų kitų tautų socialistiškoms partijoms.

Iš kitų su lietuviais gyvenančių tautų reikia paminėti dar žydus ir baltgudžius. Su žydais daug rupesnių buti negali, nes pas juos nėra ir negali buti nei imperialistiškos, nei nacionalistiškos politikos toje prasmėje, kaip kitose tautose. Pačioje žydų tautoje — tautinės laisvės bei lygybės idejos daug plačiau išsiplėtojusios kaip kitur, ir Lietuvos žyduose mes daug greičiau kaip kitoj kokioj tautoj galime rasti sau talkininkų musų kovoje del savo teisių. Kiek kitaip su baltgudžiais. Tiesa, jų visas judėjimas yra grynai demokratiškas, bet patsai tasai judėjimas toksai silpnas, o kliutįs tokios didelės, kad patįs jų veikėjai iš „Naša Niva" ir Petrogrado „Spilkos" nėra tikri jo pasisekime. Visa baltgudžių tauta — tai valstie-

čiai, be aristokratijos, buržuazijos ir net be darbo inteligentijos, išskiriant vieną antrą. Politikos partijų baltgudžiai taip-pat dar neturi ir politikos darbuose prisideda prie sriovių iš kitų kaimyniškų tautų. Delei šių visų priežasčių su baltgudžių, kaipo tokių, visuomenės sriovėmis bent tuo tarpu skaitytis neprisieina.

Liekasi rusų tautos visuomenės sriovės. Kaip ten dalykai stovėtų jeigu Rosijoje iš seno butų buvusi politikos laisvė, arba kaip toliau virstų politikos laisvei įvykus, galima buti įvairių nuomonių, bet šiandien aišku: rusų tautoje demokratiškosios sriovės yra daug galingesnės už konservatyviškai klerikališkasias ir nacionalitiškąsias paėmus drauge. Net prie trilaipsnės rinkimų sistemos ir represijų pirmoje ir antroje Dumoje, kaip žinome, centrą sudarė kadėtai, kurie silpnesniųjų ir pavergtų tautų klausime, reikia pripažinti, daug tolerantiškesni už vokiečių liaudininkus. Rods, lietuvių tautai 1905 m. (regis) kadėtų partijų savo suvažiavime pripažino tik savivaldybės teisę, pamatuodami tuo, kad prie autonomijos lietuviai dar nepriaugę. Bet žinome, kad kaip tuokart, taip ir dabar kadetuose yra žymių atstovų ir net vadovų, kurie ir lietuviams autonomiją pripažįsta. Šiaip, iš kadetų bent represijų ir savo tautinių teisių siaurinimo laukti negalima. O reikia manyti, kad jeigu Rosijos Dumoje bus pakeltas lietuvių tautos klausimas, tai pati Duma bus išrinkta visai kitokiais pamatais ir kadetai nors ir galės sudaryti centrą, bet absoliutės galybės

neturės. Tuo tarpu visos rusų partijos ir srio-vės, kurios yra už kadetus kairesnės, yra arba socialistiškos arba tikrai demokratiškos. Konserva-tyviškos ir nacionalistiškosios sriovės kitokiais (demokratiškais) pamatais išrinktoje Dumoje, tur-but, bus visai nežymios ir savo apetitų išplėtoti ne-galės. Beto, visuotinu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsa-vimu išrinktoje Rosijos Dumoje mes talkininkų tu-rėtume visų kitų Rosijos priklausomųjų tautų at-stovuose, ir nėra abejonės, kad visų šių tautų at-stovai, pačių rusų tikrai demokratiškųjų partijų palaikomi, paimtų viršų.

Bet dabar laikas pažiurėti, kokių teisių patįs lietuviai savo tautai norėtų.

2. Pačių lietuvių politiškai-tautiš-ki idealai ir šių dienų reikalavimai.

Nors butų dideliai įdomu nupiešti lietuvių vei-kėjų tautiškųjų idejų plėtojimosi, bet šią valandą mums šitai nėra butinai reikalinga, pagalios turime ligvaliai daug svarbesnių dalykų ne sekiojimas pra-eities smulkmenų. Bet visgi reikia kaikurie svar-besnieji tų tautiškųjų idejų plėtojimosi momentai pabriežti.

Kiek yra žinoma ir kiek galima spręsti iš pir-mųjų musų tautos atgimimo gadynės raštų bei dokumentų, beveik visi musų tautiškojo judėjimo vadovai bei atstovai, jei ne atvirai, tai bent širdies gilumoje, nešiojosi ideją: pamatyti arba bent pri-sidėti prie sutvėrimo laisvos, niekam nepriklauso-mos Lietuvos, — jau tai su savu karaliumi, jau tai

su žmonių renkamu prezidentu. Pati „lietuviško karaliaus" ideja lietuvių veikėjuose niekuomet daug pasekėjų neturėjo ir jau išsyk pradėjo dar labiau nykt. Užtat respublikos ideja randa sau vietos pirmųjų musų organizuotų srioviy (Liet. Demokratų Partijos ir Liet. Soc. Dem. Part.) programose bei jų projektuose, pamažu vis užima platesnius visuomenės sluogsnius ir dar šiandien nevisai prapuolė, nors kaikurios sriovės su šia ideja jau visai atsisveikino.

Tiesą pasakius, apie kaikurias srioves ką-nors tikresnio šiame dalyke sunku ir pasakyti. Pavyzdžiui, gana stipri klerikalų sriovė ligšiol savo tolimųjų tautinių idealų viešai niekur neapreiškė. Rods, vienas įtekmingesniųjų jų vadovų A. Jakštas, 1911 m. „Draugijoje" (No. 49 ir 50) apskelbė savo garsiąją teoriją apie įnamius ir namo šeimyninkus, kad lietuvių tauta gali turėti tik tokias teises, kaip įnamis arba nuomininkas, gyvendamas svetimuose namuose. Kiti kuningų laikraščiai — ne tik Lietuvoje, bet nei Amerikoje — tos minties visai nekritikavo, ir delto butų galima spręsti, kad visas katalikiškai-klerikališkas sparnas dabartiniu Lietuvos padėjimu visai patenkintas ir nesvajoja ne tik apie Lietuvos neprigulmybę, bet nei apie autonomiją. Kun. Laukaitis, dabartinis Suvalkų gub. atstovas, Dumoje net viešai apreiškė, kad „lietuviai daugiau nieko netrokšta, kaip teisingų įstatymų katalikų Bažnyčiai." Vienok nežiurint į visa tai aš drįstu manyti, kad visi tie balsai dar neparodo klerikališkosios sriovės, kaipo tokios,

tautiškųjų idealų. Jakšto ir Laukaičio balsai nors visai sutinka su abelnąja katalikiškąja pasaulėžvalra ir šventųjų tėvų pažiuromis į pavergtųjų tautų klausimą, visgi, manau, yra tai tik atskiri balsai, apskelbti „del politikos", ne tikrųjų klerikališkosios sriovės idealų išreiškimas. Daugelis lietuvių klerikalizmo atstovų, kiek man žinoma, norėtų Lietuvą matyti savystovia karalyste, o kaikurie net respublika. Patįs Jakšto ir Laukaičio garsieji skelbimai, man regis, yra daugiau „diplomatų" balsai, kaip jų širdies tikras apreiškimas, ir aš visai neabejoju, kad kritiškame momente, kuomet jiems reikėtų rinktis tarp priklausymo Rosijai ir laisvos Lietuvos — pasirinktų antrąją. Suprantamas daigtas, kad tikrų kovotojų del laisvos Lietuvos klerikalų sriovėje negalima jieškoti, nes ši sriovė visuomet tokiuose klausimuose viešai stovi toj pusėj, kur yra didesnė galybė. Del to musų klerikalus savo tautiškųjų idealų viešai apskelbiant mes turbut niekuomet nesulauksime.

Liberališkai-nacionalistiškoji lietuvių sriovė, kuri grupuojasi (iš dalies) Lietuvoje apie „Vairą" (pirmiau „Viltį") ir reklamuojasi per p. Gabrio „biurą," savo nei organizacijos nei programos kol kas neturi, bet nėra abejonės, kad savo širdies gilumoje (bent daugelis jos atstovų) svajoja apie Lietuvos „karalystę," arba bent nepriklausomybę, — nežiurint, kad savo dienos reikalavimuose yra labai lojališki ir visuomet pučia „pavėjui."

Stebėtina, kad net socialistiškai-radikališkosios lietuvių sriovės politiškai-tautiškieji idealai

ligšiol galutinai nepaaiškėjo. Pirmieji lietuvių socialistai is visa pažangioji inteligentija savo politiškai tautiškuoju idealu buvo pasistačiusi demokratišką Lietuvos respubliką. Bet pažiuros su laiku keitėsi, nors galutinai susiformuoti nespėjo. 1906 m. pataisytoje ir ligšiol neatmainytoje Lietuvos socialdemokratų programoje tautiškai-politiški idealai išreikšta neaiškiai, kad galima manyti, jog minimoji partija reikalauja tik Rosijos respublikos, bet galima taipgi daleisti, kad ir Lietuvos (pačios programos tuotarpu gauti negalėjau. Aut.). Amerikos Lietuvių Socialistų Sąjungoje neaiškumas tas pats, o dabartiniu laiku jos organas „Kova" tiesiog stovi už Lietuvos nepriklausomybę. Iš šito matyti, kad lietuvių socialdemokratuose politiškai-tautiški idealai dar ne visai aiškųs net vadovams. Savo keliu man žinoma, kad Didž. Lietuvoj bent kaikurie socialdemokratų vadovai su Lietuvos nepriklausomybės ideja visai atsisveikinę ir tolimuoju savo idealu pasistatę tautų federaciją, o artimuoju reikalavimu — Lietuvos autonomiją. Visai aiškiai savo politiškai-tautiškuosius idealus ir artymuosius reikalavimus tuo tarpu — kaipo organizuota sriovė — yra apsisprendusi Lietuvos Demokratų Partija. Ši sriovė pirmuose savo programos projektuose, kaip ir socialdemokratai, stovėjo už Lietuvos respubliką. 1906 m. pataisytoje programoje išreiškta federacijos idealas, bet dar ne visai aiškiai, ir iš žodžių „laisva, niekam nepriklausoma Lietuva" galima dar padaryti išvada, bus ią svajojama apie Lietuvos nepriklausomybę. Bet

šiems visiems nesusipratimams galą padarė šių 1914 m. Lietuvos Demokratų Partijos suvažiavimas. To suvažiavimo galutinai priimtoje programoje aiškiai pabriežta, kad tolimasis Lietuvos Demokratų Partijos politiškai-tautiškas idealas yra— „federacijinis sutvarkymas, kurin lygiomis teisėmis ir lygiosims pareigomis įeina ir demokratiška Lietuva" (cituoju iš atminties), o „artimesnis partijos tikslas — plati demokratiška etnografiškos Lietuvos autonomija su seimu Vilniuje ,išrinktu visuotinu, slaptu, betarpiu ir lygiu balsavimu, be skirtumo lyties, tikėjimo, kilties ir tautos, pagal proporcionalės sistemos."

Taigi tolimuoju savo idealu pasistačiusi federacijinį sutvarkymą, o artimesniu tikslu — demokratišką etnografiškos Lietuvos autonomiją, Lietuvos Demokratų Partija tuo pačiu visiškai išmetė iš savo programos Lietuvos neprigulmybės idealą — ne iš nesusipratimo ar neapsiskaitymo, bet gerai dalyką apsvarsčiusi ir įsitikinusi, kad prie dabartinio surėdymo visai neprigulminga Lietuva išsilaikyti negalėtų ir delto jai dabar gali buti naudingiausia autonomija; o ateityje, kuomet sąlygos atsimainys, tai geriausia galės plėtotis federacija.

Nesigilindami į įvairių sriovių tolimuosius politiškai-tautiškuosius idealus, prisižiurėkime ačiau jų artimesniems tikslams arba šių dienų reikalavimams, kadangi, po teisybei, šiandien reikia visiems skaitytis ne su tolimais idealais, bet su dienos reikalavimais. Bet čia vėl mes atsiduriame tikrose miglose. Išskiriant Lietuvos Demokratų Partiją,

kuri šiemetiniame suvažiavime aiškiai, nors trumpai, tą artimąjį tikslą ir net jo pagrindus apibrieže, kitos lietuvių visuomenės sriovės arba politikos partijos šito dalyko dar sau galutinai nepasiaiškino. Galima tik spėti — ir net tikėti, kad Lietuvos Socialdemokratų Partija šiame klausime prisilaikys vienodos nuomonės su L. D. P., nors, kaip yra žinoma, Amerikos Lietuvių Socialistų Sąjungos organas tuotarpu proteguoja Lietuvos neprigulmybę.

Dešinysis Amerikos lietuvių sparnas, kuris nesenai **buvo susispietęs** lietuvių Rymo katalikų Federacijos seime (Chicagoje rugs. 21—23 d.), savo nutarimų punkte 3-me, išreiškė pageidavimą užmegsti tarp autonomiškos Lietuvos ir Latvijos federacijos ryšius." Pačiame gi lietuvių tautos klausime dabartiniu momentu seimas nutarė: 1. — Reikalauti Lietuvai kuoplačiausios politiškos autonomijos, remianties plačiai suprastu etnografijos principu — ne vien kalbos žvilgsniu, bet taip-pat budo, tradicijų ir papročių, imant ne tik Didžiąją Lietuvą, bet ir Mažąją Prusų Lietuvą". Kas per paukštis tasai „plačiai suprastas etnografijos principas," kurin įeina „budas, tradicijos ir papročiai," sunku dasiprotėti, o seimo nutarimuose jokio paaiškinimo nėra. Bet atsimenant, kad seime vadovaujamą rolę lošė p. Gabrys, kuris to paties seimo net „išrinktas delegatu į Tarptautišką Taikos Konferenciją" ir kad yra įgaliotas „ginti lietuvių reikalus" toje konferencijoje ir svetimtaučių spaudoje Europoje, — šitie faktai duoda teisės manyti,

kad seimo „plačiai suprastas" etnografijos principas yra ne kas kita, kaip to paties p. Gabrio prieš seimą jau „Drauge" proklamuotasis „siauras" istoriškai-etnografiškas" principas, sulig kurio prie autonomiškos Lietuvos turėtų priklausyti gubernijos: Vilniaus, Kauno, Gardino, Suvalkų, dalis Minsko ir Vitebsko gub. ir visa Prusų Lietuva (ligi Karaliaučiaus!) *).

Tokie tai politiškai-tautiški reikalavimai Amerikos lietuvių konservatyviškai-klerikališkos sriovės. Su jais sutinka nutarimai ir „Kuningų Sąjungos" Seimo, kuris buvo savaite prieš „Visuotinąjį" seimą. t. y. butent rugs. 15 ir 16 d. New Yorke. Nors šio „seimo" protokolai neapskelbta, bet iš „Žvaigždės" No. 38, 1914 m. pranešimo matyti, kad jame dalyvavo „apie 26 klebonai" ir „sulig politiško programo nutarta jieškoti Lietuvai-tėvynei kuoplačiausios autonomijos ir Federacijos Baltijos tautų," taipgi „pasižadėta visomis jiegomis stengtis pranešti pasauliui apie butiną reikalą Lietuvos žemių neprigulmybės."

Kitaip į dalykus pažiurėjo Visuotinasis Amerikos Lietuvių Seimas, kuris atsibuvo New Yorke spalių 1, 2 ir 3 d. Rods, konkretiškų formulų, kuriose butų išreikšti jame dalyvavusių sriovių politiškai-tautiški šių dienų reikalavimai arba pageidavimai, seimas neišnešė. Bet tai atsitiko vien del netikėtai ir nevisai teisėtai seiman patekusios

*) Vėliau iš vieno seimo dalyvautojo, kun. Kemėšio, girdėjau, kad seime Gabrio pasiulijimas buvo sukritikuota ir seimo rezoliucijos prasmė siauresnė. **A. R.**

socialistiškai-radikališkos seimo didžiumos užsispyrimo, kuri tai didžiuma pasitenkino vien platoniškais idealų išreiškimais be konkrečių dienos reikalavimų formulavimo. Užtat antra, nors mažesnėji, seimo delegatų dalis susirinko atskirai ir spalių 3 ir 4 d. laikytuose posėdžiuose aiškiai pripažino reikalingumą Lietuvai **etnografiškos** autonomijis su demokratišku sutvarkymu.

Taip Amerikoje. Žinių iš Didž. Lietuvos tuotarpu neturime ir tenykščių sriovių reikalavimų nematome. Bet nėra abejonės, kad ir Didž. Lietuvoje kaip politiškai tautiški idealai, taip ir artimieji tikslai nėra užgesę. Tiesa, reakcijos ir politiškos desperacijos metais Didž. Lietuvos klerikališkuose ir net lib.-nacionalistiškuose sluogsniuose atvirai buvo propaguojama vien pataikavimo idejos. Teisybė ir tai, kad tie patįs sluogsniai savo organuose („Viltyje," „Šaltinyje") nekartą užsipuolė ant kairesniųjų elementų (kad ir Dumos atstovų) del jų politikos radikalumo ir savo politiškai-tautiškuose reikalavimuose toliau savivaldybės nenueidavo. Teisybė ir tai, kad šių visuomenės sluogsnių — ypač klerikališkojo — reikalavimams didelės vertės negalima duoti, nes jie visuomet eina pavėju ir prisilaiko principo — „reikalauti tik tiek, kiek galima gauti." Teisybė ir tai, kad net šis principas klerikališkųjų ir klerikališkai-nacionalistiškųjų gaivalų praktikoje beveik visuomet pakeičiama kitu principu — „reikalauti itk tiek, kiek duoda..."

Bet turime neužmiršti, kad Lietuvoje be klerikalų ir pataikunų nacionalistų yra ir daugiau

sriovių ir kad ypač kritiškuose momentuose, kuomet politiškai-tautiški idealai bei reikalavimai dienotvarkėj stovi, klerikalai ir pataikunai vadovaujamos rolės nelošia, — priešingai, jie taikosi prie kitų ir seka juos. Puikiausią pavyzdį turime 1905 metuose. Tuomet Didysis Lietuvių Tautos Seimas, kuris buvo Vilniuje lapkričio 21 ir 22 d. 1905 m. ir kuriame dalyvavo daugiau ne 2000 atstovų iš visų Lietuvos kraštų ir iš visų sriovių, vienbalsiai nutarė:

„Reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotinu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimui, neskiriant lyties, tautos ir tikėjimo.

„Toji autonomiškoji Lietuva turi buti sudėta iš dabartinės etnografiškos Lietuvos, kaipo branduolio ,ir tų pakraščių, kurie delei ekonomiškų kulturiškų, tautiškų arba kitų priežasčių traukia prie to branduolio ir kurių gyventojai priklausyti prie jo panorės."

O reikia žinoti, kad Didžiojo Lietuvių Tautos Seimo išreikštieji idealai lietuvių širdyse neišdilo net ir žiauriausiais reakcijos laikais. Ir nėra abejonės, kad dabartiniu laiku tie idealai dar ryškesniais pasidarė. Ir čia kaip ant delno matyti, kurios sriovės lietuvių visuomenės politiškai-tautiškuosius idealus geriausia išreiškia.

Kad geriau juos visuomet po akių turėti galėtume, čia viską trumpai formuluojame. *)

A. Politiškai-tautiški lietuvių idealai:

1. Federacijinis sutvarkymas, kurin lygiomis teisomis ir lygiomis pareigomis įeina ir demokratiška Lietuva (Liet. Demokratų Partija ir, reikia manyti, LSDP.).

2. Etnografiškos Lietuvos neprigulmybė (atskiri asmenįs iš dešiniojo demokratiškosios sriovės sparno, taipgi atskiri asmenįs iš liberalikai-nacionalistiškos ir konservatyviškai-klerikališkosios sriovių).

3. Istoriškai-geografiškos Lietuvos („plačiai suprastas etnografijos principas"!) nepriklausomybė (liberal.-nacionalist. ir konserv.-klerik. sriovių didžiuma).

4. Federacijinė nepriklausoma valstybė Baltijos tautų t. y. — ypač latvių ir lietuvių (atskiri asmenįs iš įvairių sriovių, ne kairesnių už dešinįjį demokr. sriovės sparną).

---

*) Čia nieko neminėta apie Prusų lietuvių tautiškai-politiškuosius idealus bei reikalavimus. Plačiau apie tai rašyta mano veikale: „Prusų Lietuva ir lietuviai," kuris dabar spausdinama „Liet. Žiniose" ir išeis atskirai Vilniuje. Čia tik pabriešiu, kad Prusų lietuvių minios ligšiolaikiniu savo politiškuoju padėjimu buvo visiškai patenkintos ir troško vien savo kalbos laisvės. Bet veikėjuose, net konservatyviškos sriovės yra didelis troškimas matyti visą Lietuvą viename kune. Kaikuriems iš jų vaidenasi net Albanijos paveikslas (t. y. neprigulmybė) arba bent lengvas protektoratas... Anglijos!

B. Politiškai-tautiški lietuvių reikalavimai.

1. Demokratiška etnografiškos Lietuvos autonomija (LDP., LSDP., Didysis Lietuvių Tautos atstovų seimas Vilniuje 1905m., Antrojo Amerikos Lietuvių Visuotinojo Seimo ne socialistiški delegatai, New Yorke, 1—4—X, 1914).

2. Etnografiškos Lietuvos nepriklausomybė (resp. respublika; atskiri asmenįs iš soc. demokratų tarpo).

3. Istoriškai-geografiškos Lietuvos („plačiai suprastas etnografijos principas) autonomija (liberališkai-nacionalikoji ir konservatyviškai klerikališkoji sriovės).

4. Taip-pat istor. geografiškos Lietuvos autonomija, surišta federacijos ryšiais su autonomiška Latvija (maž daug tos pačios sriovės, kaip par. 3, ypač Amerikoje).

5. Lietuvos savivaldybė (lib.-nac. ir kom.-klerik. sriovės žymi dalis ypač Lietuvoje).

3. Kas Lietuvai nadingiausia: savivaldybė, neprigulmybė ar autonomija?

Arčiau prisižiurėjus lietuvių politiškai-tautiniems idealamas bei reikalavimams tuojau metasi į akis tas faktas, kad tik viena Lietuvos Demokratų Partija aiškiai atskiria savo tautiškuosius idealus nuo dienos reikalavimų ir kad tik ji viena tuos reikalavimus aiškioj ir užbaigtoj formoj formuluoja; kitos gi visos sriovės bei partijos savo politiškai-tautiškuosius idealus perdėm maišo su dienos reikalavimais ir tų pačių aiškiai neapibrie-

žia. Antras vėl neužginamas faktas, tai tas, kad plačiosios minios, kuomet tik turi progos savo politiškai-tautiškuosius reikalavimus išreikšti, — juos išreiškia lygiai tokioj-pat dvasioj, kaip ir Liet. Demokratų Partija (etnografiškos Lietuvos autonomijos su seimu Vilniuje ir tt.). Trečia — lietuvių ne demokratiškoje spaudoje ir pačioje visuomenėje labai jau aiškiai ir dažnai į akis metasi paprasčiausiųjų valstybiniai-juridiškųjų sąvokų maišymas ir jų vartojimo nenuoseklumas. Visa šitai suėmus drauge duoda teisę ir net uždeda pareigą kritiškai pažvelgti į įvairių sriovių politiškai-tautiškuosius idealus bei jų reikalavimus.

Pirmiausia pradėkime iš dešinės pusės, kuri visuomet eina pavėjui, o paprastai pasitenkina **savivaldybės** reikalavimu.

Savivaldybė — (samoupravlenije, Selbstverwaltung) vadinama tokia valstybinės tvarkos forma, kuomet koksai nors valstybės kraštas turi teisę savo reikalų tvarkymu rupintis. Savivaldybę turįs kraštas savo reikalų tvarkyme gali turėti mažesnes ir didesnes teises, — žiurint kokia valstybėje tvarka ir kas per dvasia viešpatauja valstybės centro vyriausybėje.

Gera savivaldybė tam tikrose sąlygose gali buti geresnė už blogą autonomiją, — butent tuomet, kuomet savivaldybės organai (seimai) sutvarkyta demokratiškai ir kuomet jų nutarimai centralių valstybės organų arba vyriausybės visuomet pabojami ir jiems įkunyti nekliudoma. Bet vienas dalykas visuomet reikia turėti omenyje:

savivaldybių organai (seimai) ne tik neturi teisės savystoviai leisti kokius nors įstatymus, bet ir jų kompetencija (teisės bei galė) siekia tik kaikuriuos visuomenės gyvenimo apsireiškimus, k. a. kelių priežiurą, ligonbučių taisymą, mokyklų steigimą ir p. Į platesnius visuomenės ir politikos gyvenimo dalykus kištis savivaldybių organai (seimai) neturi nei teisės, nei galės.

Tipiškas savivaldybių pavyzdis yra rusų žemietijos, vokiečių provincijų ir apskričių savivaldybės, Amerikos atskirų miestų ar apskričių valdymosi tvarka ir tt. Daugelis visuomenės ukio šakų (keliai, aprupinimas gyventojų vandeniu, šviesa ir kt.) ir visuomenės įstaigų (mokyklos ligonbučiai ir kt.) randasi šių savivaldybių žinyboje. Bet jos visuomet turi taikytis prie iš anksto ir tai centralių valstybės organų išdirbtųjų taisyklių ir savo veikime jomis vaduotis. Visai savystoviai veikti (daleiskim, įvesti naują tvarką rinkimuose į seimą, mokesčių klausime, civilėse ir kriminalėse teisėse, oficialės kalbos vartojimo klausime ir tt.) savivaldybės niekuomet negali.

Esant taip siauroms savivaldybės teisėms aišku, kaip klysta tie žmonės, kurie mano, buk lietuviams gali užtekti savivaldybės. Juk tuomet po senovei visas musų ekonomijos ir kulturos gyvenimas priklausytų nuo centralinių valdžių, po senovei musų kalbos vartojimo teisės mokyklose ir visuomenės bei valstybės įstaigose galėtų buti siaurinamos arba jų išplėtojimas trukdomas, po senovei visas musų visuomenės gyvenimo plėtoji-

mosi priklausytų ne nuo musų pačių. Tuo tarpu mums reikia teisės savo visuomenės jiegas bei kulturą visai laisvai plėtoti. Delto **mums savivaldybės permaža.**

Bet tada gal butų naudinga neprigulmybė, apie kurią ne nuo šiandien svajoja kaikurie musų tautos elemantai. Pažiurėkime. —

Neprigulmybė — tai jau visai kas kita, ne savivaldybė. Neprigulmingas kraštas, neprigulminga valstybė, neprigulminga tauta gali **visus** savo reikalus tvarkyti visai niekeno nesiklaususi. Ji turi teisę visus sau reikalingus įstatymus leisti, mokesčius rinkti ir apskritai visą tvarką vesti niekeno nesiklaussi. Lygiai ir santykiuose su kitomis arba kaimyniškomis valstybėmis bei tautomis neprigulminga valstybė turi teisę visai liuosai pagal savo noro elgtis. Ir Lietuva, budama neprigulminga, visuose tautų ir valstybių santykiuose turėtų tokias pat (juridiškas) teises, kaip ligšiol Rosija, Vokietija ar Suv. Amerikos Valstijos.

Bet čia turime neužmiršti ir antrosios neprigulmybės pusės. Jau pirmoje rašinio dalyje mes turėjome progos pamatyti, kad šiandien net ir didžiosios bei galingosios valstybės negali apsieiti be santykių su kitomis valstybėmis ir gyvenime net labai daug nuo jų priklauso. Šito neišvengtų ir Lietuva. Lietuvai esant neprigulminga, ji turėtų užlaikyti ne tik daugybę brangiai apmokamų valdininkų svetimose valstybėse (pasiuntinių, atstovų, konsulių ir kt.) savo gyventojų interesams aprupinti ir santykiams palaikyti, bet ir stiprią

kariuomenę, kuri turėtų savo gyventojų ekonominius ir kulturinius reikalus apginti nuo svetimųjų įsiveržimo arba skriaudimo. O tos kariuomenės reikėtų labai daug, nes šalimais butų tokios didelės valstybės, kaip Rosija, Vokietija. Kur mes gautume tiek žmonių tokiai kariuomenei įtaisyti ir piningų jai užlaikyti?

Bet galima daleisti, kad Lietuva galėtų buti apskelbta „neutrale" valstybe, — kaip kad yra Šveicarija, Holandija, Danija, Belgija ir kt. Bet kiek tokio neutraliteto kritiškame momente galingesnės valstybės žiuri — parodė atsitikimas su Belgija. O ir kitos neutralės valstybės del šios karės kenčia nemaža. Pagalios ir „neutralitetui" apginti reikalinga, palyginimai, labai didelė kariuomenė ar milicija, po kurios našta dejuoja ir dabar daug turtingesnės valstybės, ne Lietuva.

Turime neužmiršti, kad Lietuvoje nėra nei Šveicarijos kalnų, kurie sutraukia viso pasaulio turtinguosius piningams išleisti, nėra nei Antverpeno, nei Rotterdamo su Amsterdamu, nei Kopenhageno uostų, kuriuose pasaulio pirklyba koncentruojasi ir atneša milžinišką pelną toms valstybėms, kurioms tie uostai priklauso. Tuo budu neprigulmingos Lietuvos įplaukos iš šalies butų nepalyginimai mažesnės už visų kitų neutraliteto teisėmis gyvuojančių valstybių, tuotarpu kaip išlaidos turėtų buti jei ne didesnės, tai niekuo budu ne mažesnės. Nes Lietuvoje nėra nei geležies, nei anglių, nei bovelnos, nei kitų svarbiausiųjų ir šalies industrijai butinų medžiagų, ir už jų at-

gabenimą — net muitų neskaitant — reikėtų labai brangiai mokėti.

Prie viso šito reikia dar pridėti visa eilė socialių priežasčių, kurios galėtų trukdyti kulturos plėtojimąsi. Esant Lietuvai visai neprigulminga valstybe, reikėtų išsyk turėti savi, patyrę įstatymų žinovai, sava ministerija, savas senatas ir tt. O kad šioms įstaigoms ir šiems dalykams aprupinti mes žmonių tuotarpu ligvaliai dar neturime— tai aišku kai dieną. Jei ir rastųsi vienas-antras, tai jiems į administratyvinį darbą įsikinkius ir nuo visuomenės veikimo pasitraukus musų kulturos gyvenimo plėtojimosi susitrukdytų, — nes išviso permažai dar turime inteligentijos.

Del visų šitų ir dar del kitų čia neminėtų priežasčių Lietuvos neprigulmybė dabartinėse sąlygose lietuvių tautai galėtų atnešti daugiau bėdos ne kai naudos. Bet tuomet gal apsimokėtų Lietuvos neprigulminga respublika arba karalystė, kaip kaikurie musų veikėjai nori?

Nėra abejonės, kad Lietuvai susivienijus su Latvija ekonominės krašto pajiegos žymiai padidėtų. Užimamos žemės plotas butų daug didesnis, Rygos ir Liepojaus uostuose galėtų koncentruotis krašto pirklyba, net ir valstybės tvarkymo žinovų netaip stokuotų, nes latviuose jų yra jau nemaža. Bet kad Lietuva iš to labai daug laimėtų — reikia dideliai abejoti. Pirmiausia reikia turėti omenyje, kad Latvija su Lietuva nuo Rosijos visiškai atsiskirti galėtų ne kitaip, kaip prie visai kitokių sąlygų ir visuomenės jiegų santykių pa-

čioj Rosijoje. O šitai reiškia, kad tuokart, Lietuvai ir prie Rosijos esant, lietuvių tautos kultura galėtų liuosiau plėtotis. Antra — Latvijai ir Lietuvai pastojus visai neprigulmingomis valstybėmis, Rosija liktųsi atskirta nuo jurų, ir, be abejo, nuolat stengtųsi Baltijos pajurį vėl užvaldyti. Ar įstengtų keletas milijonų lietuvių ir latvių atsispirti prieš kelesdešimtį milijonų rusų (skaitant vien didžiarusius) — reikia dideliai abejoti. Trečia — net visų tų sunkenybių nepaisant patsai ekonominis Latvo-Lietuvos padėjimas visai negali lygintis, pavyzdžiui, su padėjimu Belgijos, Holandijos ir Danijos, o ir patįs uostai — Ryga su Liepojumi, niekuomet neatstos okeaninių uostų Holandijoje, Belgijoje ir kt. O čia dar visi nepriskaityta tos sunkenybės ir energijos eikvojimas, kuris butų reikalingas prisitaikymui prie visai naujų aplinkybių, įtaisymui naujų valstybės ir visuomenės įstaigų.

Visas čia minėtas ir neminėtas sunkenybes mes sutiktume, jei panorėtume susidėti ir su kita kokia lig šiol pavergta mažiuke tauta, k. a. lenkais ir kt., tik gal dar didesniame laipsnyje, nes prie tam dar padidėtų sulenkėjimo pavojus. Bet kadangi iš lietuvių apie „uniją" su lenkais šiandien niekas nesvajoja, tai smulkiau į tai žiurėti nei nereikia.

Apskritai, svarstydami savo tautos klausimą, mes niekuomet neprivalome žiurėti, kad šiandien esame mažai kulturingi ir varge gyvename ne delto, kad musų tauta priklauso Rosijai, bet delto,

kad musų santykiai su centralinėmis valdžiomis yra nenormaliai, kad musų tautos teisės siaurinamos arba mindžiojamos, kad iš mus paimama daug daugiau, negu mums duodama. Delto ir lietuvių tautos gerovei pakelti bei ant augštesnio kulturos laipsnio užkopti visai nereikalinga nuo vienos valstybės atsiskirti ir prie kitos prisidėti arba visai neprigulmingą valstybę susitverti, bet užtenka musų santykius su centralinėmis valdžiomis bei kitomis tautomis sutvarkyti taip, kad musų tautoje kultura su savo visomis ypatybėmis galėtų laisvai plėtotis. Tuo tarpu kaip visi kiti reikalai, kurie musų tautos ypatybių ir jos kulturos tiesiai nelyti, visai lengvai gali buti aprupinama išvien su kitomis tautomis ir centralinėmis valdžiomis. Aš pasakysiu dar daugiau. Prie dabartinio visuomenės gyvenimo sutvarkymo, prie niekuo nereguliuojamų lenktynių, kurios yra išsigimę į varžytines, — mažesnėms ir silpnesnėms tautoms ir yra geriausias išėjimas priklausyti didelei ir galingai valstybei, kuri savo gamtos turtų įvairumu ir pajiegų didumu gali atsispirti kitų didelių tautų ar valstybių grobimo politikai. Reikia tik, kad tokių mažų ir priklausomų tautelių individualiai reikalai butų tinkamai aprupinti. O tai galima visiškai atsiekti esant priklausomųjų tautų autonomijai.

Autonomija — tai graikų kilmės žodis ir reiškia teisę save valdyti arba sau įstatymus leisti. Jeigu griežtai žiurėti žodžio prasmės, kaip jis buvo žinomas senovės graikams, tai autonomiją,

turįs kraštas arba tauta turėtų buti visai neprigulminga, nes šiandien tik visai neprigulmingos valstybės savo liuosa valia sau įstatymus leidžia. Bet šiandien apskritai autonomija vartojama kiek siauresnėje prasmėje. Autonomišku kraštu, autonomiška tauta šiandien vadinama tokie kraštai ir tokios tautos, kurios priklauso centralinėms valdžioms ir pildo įvairių pareigų išvien su visos valstybės gyventojais, bet visuose savo naminiuose ir kulturos reikaluose valdosi visai savystoviai. Pavyzdžiui, Suomija priklauso Rosijai, bet turi savo seimą, turi teisę leisti sau reikalingus įstatymus, turi net savus piningus ir tt. Taip-pat Australija ir Naujoji Zelandija priklauso Anglijai, karės metu jos turi Anglijai gelbėti, nėra (arba visai kitokios) tarp jų muitų sienos ir tt., vienok savo visuose naminiuose reikaluose tos šalįs valdosi visai savarankiškai, turi savus piningus, pačtą ir tt. Autonomiją turi ir vokiečių atskiros karalystės arba hercogystės, k. a. Bavarija, Vestfalija, Saksai ir kt., kurios nors priklauso Vokiečių valstybei, bet valdosi savarankiškai.

Tokia plati autonomija reikalinga ir mums, lietuviams. Užsieniuose mus teatstovauja ir musų reikalus tegina bendri visos valstybės pasiuntiniai bei konsuliai; nuo užpuolančių priešų ginsimės išvien; piningus, pačtą turėsime vieną ir tą pačią; muitų tarp Lietuvos ir kitų tai pačiai valstybei priklausančių kraštų nebus. Bet savo naminiuose reikaluose, k. a. mokyklomis, ligonbučiais mes rupinsimės patįs, lygiai kaip Lietuvos seimas turi

turėti teisę išrišti valstiečių ir darbininkų klausimus, leisti savo kratšui tinkamus civilius ir kriminalinius įstatymus ir tt.

Taip dalykams esant musų tautos ir kulturos reikalai ne tik nenukentėtų, bet dar galėtų buti geriau aprupinti, negu esant Lietuvai visai neprigulminga. Nes nereikėtų ekstra išlaidų valstybių pasiutiniams ir kitiems prie neprigulmybės butiniems valdininkams užlaikyti, ir išvien su visos valstybės žmonėmis eidami sudarytume didesnę spėką ir priešai arba konkurentai taip nedrįstų skriausti; tuo tarpu kaip savai kulturai kelti kliučių iš šalies nebutų.

Čia yra vieta dar vienam klausimui apkalbėti. Kaip jau žinome, lietuviuose yra žmonių, kurie reikalaudami Lietuvai tik autonomijos ir visai nemanydami apie atsiskyrimą nuo Rosijos, drauge pageidauja kokių-tai federacijos ryšių su Latvija. Tų reikalavimų ir pageidavimų autoriai, matyti, patįs nežino, ko jie nori. Nes apie federacijos ryšius galima kalbėti tik tuomet, kuomet **iš liuoso noro** dvi ar kelios tautos arba valstybės padaro sutartį ir viena kitai užsitikrina tam tikras teises ir pareigas. Šitai turint omenyje visai suprantama, kuomet kalbama apie Latvijos-Lietuvos federatyvę respubliką, lygiai kaip suprantama ir aišku, ko nori tie žmonės, kurie pageidauja visos Rosijos arba ir Europos tautų federacijos. Bet reikalauti Latvijai bei Lietuvai tik autonomijos ir tik juodviejų tarpe kokios tai federacijos — visai **negalima. Nes, kaip pirmai matėme, Lietuvai tu-**

rint autonomiją visi bendrieji politikos ir ekonomijos reikalai butų aprupinama išvien su visa valstybe, o autonomiškos Lietuvos seimui reiktų aprupinti vietos žmonių ekonomijos ir kulturos reikalavimai. Kokie dar ypatingi reikalai galėtų buti su latviais? Mokyklų ir apskritai švietimo dalykuose ne, nes latvys nesupranta lietuvio, o lietuvis — latvio. Tikėjimo reikaluose taipgi ne, nes latviai yra protestonai, lietuviai — katalikai. Kitokių ypatingai latviams ir lietuviams bendrų reikalų aš nematau, nes vienus iš jų geriausia galėtų aprupinti tik bendrieji valstybės centro organai (atstovybė kitose valstybėse, muitai, šalies apginimas ir tt.) kitus-gi tik seimai ar valdžios vietos žmonių, kurie turi vieną bendrą kalbą, bendrus papročius ir tt. Žodžiu, ypatingam federacijos ryšiui tarp autonomiškų Lietuvos ir Latvijos nėra nei vietos, nei reikalo. Jei jau kalbėti apie federaciją, tai mažiausia bent keleto Rosijos ar kt. kraštų arba tautų, kurios ištikrųjų turėtų bendrų reikalų. Toj prasmėj kalbama ir apie autonomišką Lietuvą, susirišusią federacijos ryšiais su kitomis kaimyniškomis tautomis, — vistiek ar tai bus latviai, lenkai, rusai, baltgudžiai, vokiečiai ar kt. Bet tai gali buti tik musų idealų dalis, kadangi federacijos niekuomet negalima reikalauti, o tik pageidauti, ir kad federatyvis sutvarkymas priklauso ne tik nuo musų, bet ir nuo kitų kraštų bei tautų **liuoso noro.** Tuo tarpu autonomiją mes galime ir **iškovoti.**

III. Lietuvos autonomijos klausimas.

1. Kokios autonomijos lietuviams reikia: (eksteritorialės), istoriškai-geografiškos ar etnografiškos?

Sąmoningam ir pasekmingam politikos veikimui negana žinoti, kad mums reikalinga autonomija, bet turime taipgi gerai suprasti, kokios rųšies autonomija visam kraštui butų naudingiausia. Jeigu visa Lietuva butų apgyventa vien tik lietuviškai kalbančiais žmonėmis, jeigu visi tie žmonės butų maždaug vienodo kulturos laipsnio ir ganėtinai susipratę, tai galvos sukti perdaug nereikėtų. Bet dabar sunku ne tik autonomiškos Lietuvos rubežiai pravesti, bet ir pati krašto konstitucija nelengva butų sutaisyti, kadangi Lietuvoje, be lietuvių, gyvena nemaža dar ir kitų tautų, k. a. lenkų, žydų ir tt.

Šita sunkenybė sutinkama ne tik pas mus, bet ir visur kitur, kame viename krašte gyvena daugelis tautų ir tautelių. Ypač Austrijoje, kame tautų mišinys bene didžiausias, jau senai atsirado teorininkų (Springer taipgi iš dalies Bauer ir kt), kurie siulo tautoms taip vadinamas kulturines arba eskterritoriales autonomijas. *) Rosijoje ir Lie-

*) Žiur. O. Bauer **Die Nationalitaetenfrage und Sozialdemokratie.** Wien, 1907, O. Springer. **Grundlagen und Antwicklungsziele der** Oester.-Ungarischen Monarchie.

tuvoje jų pasekėjų daugiausia yra žyduose.

Kulturinė arba exteritorialė autonomija yra tai tokia valdymosi forma, kuomet visi be išimties ekonominiai dalykai tvarkoma bendrųjų visų tautų atstovų seimų arba šiaip valstybės įstaigų, visi gi kulturos reikalai (k. a. mokyklos, bibliotekos, muzėjai ir tt.) aprupinama tam tikrų atskirų tautų autonomiškų seimų arba jų įstaigų. Mokesniai visiems tiems atskiriems tautų kulturos reikalams aprupinti taip-pat turėtų buti renkama tik iš tos tautos žmonių, kurių naudai tai daroma. Pavyzdžiui, jeigu tokią kulturinę autonomiją turėtų ir Lietuvai, tai visi laukutinės politikos ir valstybės visuomenės ukio dalykai (šalies apginimas, atstovavimas kitose valstybėse, muitai bei pirklyba su užsieniais ir kt.) prigulėtų centro valdžioms arba valstybės parliamentui. Lietuvos ekonominiams reikalams (keliams, pramonei, žemės ukiui ir tt.) tvarkyti butų savos autonominės įstaigos bei seimas, kuriame dalyvautų lygiai visi Lietuvos gyventojai be tautų skirtumo, o ypatingiems atskirų Lietuvos tautų ir tautelių kulturos reikalams aprupinti butų dar atskiros vien tik tų tautų autonomiškos įstaigos ir seimai, kuriuose dalyvautų jau vien tik atskirų tautų atstovai. Tuo budu Lietuvoje, be lietuvių seimo, turėtų arba galėtų dar buti atskiri žydų, lenkų, baltgudžių ir kt. seimai ir seimeliai.

Kad tokia kulturinė autonomija turi savo gerų pusių, tai nėra abejonės, o svarbiausia iš jų yra ta, kad nei viena tauta juridiškai negalėtų antmesti

kitai tautai savo kalbos, papročių ir tt. Esant kulturinei autonomijai, mokyklas, bibliotekas, muzėjus ir kt. kiekviena tauta turėtų teisę taip susitvarkyti, kaip jai geriausia patinka ir nei viena kita tauta, nors ir didžiausia, neturėtų teisės į tų dalykų tvarkymą kišties. O jeigu bendros valstybės ar autonomiškos tautos įstaigose kiekvienos tautos kalbos teisės butų paguodojamos ir turėtų sau prideramą vietą, tai galima daleisti, jog atskirų tautų kultura plėtotis galėtų.

Bet kulturinė arba exteritorialė autonomija turi ir blogųjų pusių, ir šios, mano išmanymu, net viršija gerąsias. Pirmiausia jau butų nepaprastas painumas krašto reikalų tvarkyme, kadangi labai dažnai butų sunku atskirti, kur pasibaigia kompetencija bendrojo seimo, ir kur prasideda teisės autonomiškų tautų seimelių. Daleiskime, ligonbučio įtaisymas labai dažnai gali buti bendras visų menėmis (kningomis ir tt.) bus jau atskirų tautų tautų dalykas, bet jo aprupinimas kulturos reikreikalas. Universiteto įtaisymas gali buti bendras dalykas, bet mokslo dalykų sutvarkymą kiekviena tauta norės savo naudai pakreipti. Vietos savivaldybės (valsčiaus, apskričio) administratyvės įstaigos užtenka vienos viso krašto gyventojams, bet jų vidujinis sutvarkymas jau susiduria su atskirų tautų kulturiniais interesais. Bet didžiausia blogybė, kurios negalima išvengti prie kulturinės autonomijos, sutinkama mokesnių paskirstymo ir tautinių kulturos įstaigų steigimo reikale. Labai dažnai gali atsitikti (o gyvenime taip ir yra), kad

kurioj nors valstybės ar autonomiško krašto vietoj vienos tautos daug didesnis nuošimtis yra turtingųjų, kaip kitos. Ir jeigu kiekviena tauta savo kulturos reikalams mokesnių turėtų surinkti tik iš savo tautos, tai tautos, kuriose yra daugiausia neturtingų darbo žmonių ir kurioms geros kulturos įstaigos labiausia reikalingos, — tokiems savo reikalams niekuo budu negalėtų tiek išleisti, kaip tos, kuriose yra daug didžiaturčių. O nuo to turėtų nukentėti visa tos tautos žmonių kultura. Taip-pat vietose, kur kitos tautos žmonių yra labai nedaug ir savomis jiegomis sau reikalingų kulturos įstaigų (mokyklų ir kt.) išlaikyti negalėtų, — mažumos kultura galėtų dideliai nukentėti, nes toji mažuma priversta butų prisidėti prie svetimtaučių ir su jais susilieti. Pavyzdžiui, Lietuvoje esant kulturinei autonomijai visas mokyklų ir kitų kulturos įstaigų užlaikymas kristų vien ant lietuvių valstiečių ir darbininkų pečių, tuo tarpu kaip saujalei dvarininkų, kurie valdo didesnę Lietuvos žemių pusę, užtektų įsitaisyti keletą lenkiškų mokyklų ir butų atlikta; ir kitos kulturos įstaigos jiems, kaipo turtingesniems, butų daug lengviau įsitaisyti, kaip lietuviams. Arba imkim pramonės miestą, kur beveik visa prekyba ir pramonė yra vokiečių ar žydų kapitalistų saujalės rankose, o paprasti darbininkai — lietuviai ar kt. Čia vėl plačiosios darbo minios atsidurtų blogame padėjime. Ir šiaip ar taip versi, bet prie kulturinės autonomijos savo kulturos reikalus galėtų gerai aprupinti tik didesnėsės ir turtingesnėsės tau-

tos, tuo tarpu kaip neturtingoji tautų mažuma visuomet butų kitų priklausomybėje ir jų ištautėjimui visuomet butų atviros ne tik durįs, bet ir langai. Kulturinė arba exteritorialė autonomija del viso jos painumo ir jos daugelio silpnių pusių mums yra nepriimtina ir nenaudinga.

Bet tuomet gal tiktų **istoriškai-geografiškoji autonomija,** apie kurią svajoja Gabrys ir kaikurie šiaip patrijotai?—

Be abejo, prisilaikant istoriškai-geografiškojo principo, autonomiškoji Lietuva pasidaro gana didelė, nes tuokart butų užimta visi Rytų Prusai ir šios gubernijos Rosijoje; Suvalkų, Kauno, Vilniaus, Gardino, Minsko ir Mogiliovo. Viena tik bėda: pačių lietuvių tokioje „Lietuvoje" butų tik apie 10—20%. Šitai mato ir istoriškai-geografiškosios Lietuvos šalininkai ir todel mažumą nusileidžia bei prisilaiko „plačiai suprasto etnografijos principo," sulig kurio Lietuvai turint priklausyti: ištisos gubernijos Suvalkų, Kauno, Vilniaus ir Gardino, dalįs Minsko ir Vitebsko gubernijų ir Prusų Lietuvos Gumbinės ir Karaliaučiaus apygardos. Argumentai už tai — kad tose vietose kadaise lietuvių gyventa, žmones esą lietuviško budo ir panašiai.

Kaip ten kada buvo, šiandien galima ginčytis, bet kaip šiandien yra, mums parodo statistikos žinios.

Pagal 1897 m. statistikos gyventojų buvo:

Suvalkų gubernijoje:

Vietos	Gyventojų išviso	lietuvių	lenkų	baltgudž.	žydų	rusų	vokiečių	kitų
Suv. ap.	92.910	8,5	66,8	0,2	11,3	7,9	4,3	1,0
Augustavo	79.214	0,2	49,1	32,5	11,6	5,3	0,4	0,8
Seinų	81.924	59,7	22,9	0,1	11,8	4,3	1,2	
Kalvarijos	70.425	72,6	10,1	0,1	9,3	3,6	3,6	0,7
Mariampol	114.762	77,0	2,9	0,4	10,3	4,0	5,0	0,4
Naumiesčio	67.295	82,8	1,3		7,4	0,9	7,1	0,5
Vilkaviškio	79.883	68,7	3,9		8,5	2,1	15,9	0,9
Išviso	582.914	52,2	22,9	4,5	10,1	4,2	5,2	0,6

Kauno gubernijoje:

Kauno ap.	227.431	41,5	23,2	0,5	19,9	11,6	2,3	1,0
Ukmergės	229.118	72,4	10,0	0,1	13,1	4,1	0,2	0,1
Ežerėnų	208.487	49,8	8,9	16,8	12,7	9,9	0,1	
Panevėžio	222.881	71,6	6,5	0,1	12,1	2,0	0,6	0,3
Raseinių	235.362	76,4	5,5	0,4	11,2	2,0	4,4	
Telšių	183.351	81,2	1,5	0,3	12,4	1,3	0,9	0,1
Šaulių	237.934	70,3	6,3	0,4	14,4	2,2	10,	0,1
Išviso	1.544.504	66,0	9,0	2,56	13,76	4,7	0,6	0,7

Vilniaus gubernijoje:

Vietos	Gyventojų išviso	lietuvių	lenkų	baltgudž.	žydų	rusų	kitų
Vilniaus mieste	154.532	7,0	30,9	4,2	40,3	20,2	2,4
Vilniaus apskr.	208.781	35,0	12,1	42,0	7,4	3,3	0,2
Švenčionių ap.	172.231	33,8	6,0	47,6	7,1	5,4	0,1
Trakų ap	203.401	58,1	11,2	15,8	9,5	4,6	0,8
Lydos ap.	205.767	8,7	4,6	73,2	12,2	1,2	0,1
Akmenės ap.	233.559	3,8	1,7	80,1	12,1	2,3	0,1
Disnos ap.	204.923	0,3	2,4	81,7	10,1	5,9	0,1
Vileikos ap.	208.013		2,5	87,0	9,5	0,9	0,1
Išviso	1.591.207	17,5	8,17	56,0	12,7	4,9	0,4

Centralinis Knygynas Švietimo

Gardino gubernijoje:

Išviso yra 1.603.409 gyv., iš jų tik 0,2% lietuvių, butent Gardino ap. 1,4 ir Slonimo ap. 0,1. Kituose 7 apskričiuose lietuvių visai nėra.

Gardino gub. daugiausia yra baltgudžių (43,9), paskui eina ukrainiečiai (22,61), toliau žydai (17,37) ir lenkai.

Minsko gub. lietuvių visai nėra, o jei yra tai „kituose", kurių viso labo yra tik 0,5. Gyventojų didžiuma baltgudžių ir ukrainiečių (76,5).

Vitebsko gub. gyventojų dauguma (52,9) baltgudžiai, toliau eina latviai (17,7), paskui rusai (13,3), žydai (11,7), lenkai (3,3) ir „kiti" (0,9).

Prusų Lietuvoje 1910 m. Karaliaučiaus apygardoje buvo 914.119 gyventojų, iš jų 31.883 lietuvių, o Gumbinės apygardoje gyventojų buvo 606.657, o lietuvių 57.993 arba išviso „plačiai suprantamoje" „etnografiškoje" Prusų Lietuvoje pačių lietuvių randama vos 5,9%. Skaitant gi apskričiais ir einant artyn prie 1897 m. randame štai ką (1900 m.):

Karaliaučiaus apygarda:

apskričiai	gyventojų išviso	lietuvių	vokiečių *)	žydų*) nuošimt.
Klaipėdos	59.797	43,94	55,62	1,78
Labguvos	51.194	11,52	88,35	0,30

Visuose kituose Gumbinės apygardos apskričiuose lietuvių mažiau kai 0,1.

---

*) Priskaityta drauge ir vokiškai kalbantįs žydai.
*) Žydai vieni — sulig tikybos.

Gumbinės apygarda:

apskričiai	išviso	lietuvių	vokiečių*)	žydų**)
Šilokarčiamos	42.825	57,78	42,13	0,58
Pakalnės	55.342	15,84	83,99	0,46
Tilžės m.	34.539	4,13	95,58	2,10
Tilžės ap.	46.944	47,35	52,53	0,58
Ragainės	54.123	18,59	81,33	0,78
Pilkalnio	46.566	9,69	90,13	0,59
Stalupėnų	44.336	1,60	97,96	0,82
Isručio m.	27.787	0,30	98,90	1,26
Isručio ap.	46.790	0,99	98,78	0,13
Galdapės	44.813	0,81	97,68	0,41

Kituose keturiuose apskričiuose lietuvių visai neužrašyta.

Taigi laikydamies istoriškai geografiškojo principo (kuris kitų vadinamas „plačiu etnografijos principu"), randame štai ką:

Istoriškai-geografiškoji Lietuva;

Vietos	gyv. išviso	lietuvių %
Suvalkų gub.	582.914	52,2
Kauno gub.	1.544.564	66,0
Vilniaus gub.	1.591.207	17,5
Gardino gub.	1.603.409	0,2
Minsko g. (⅓ d.)	700.000	0,0
Vitebsko g. (⅓ d.)	500.000	0,0
Prusų Lietuva (Gumbinės ir Karal. ap.)	1.520.776	5,9
Išviso	8.042.870	20,2%

Taigi matome, prie ko priveda „plačiai suprastas etnografijos principas." Gyventojų, tiesa, butų daugiau kai 8 milijonai, bet jų tarpe lietuvių vos 20%, o visi kiti butų lenkai, baltgudžiai, žydai ir vokiečiai. O Minsko ir Vitebsko mano skaityta tik po trečdalį. Esant tokiai Lietuvos autonomijai lietuviai, kaipo tauta, jokios reikšmės turėti negalėtų. Rods, kaikurių manoma, kad vyriausybių daromos statistikos neteisingos, lietuvių skaičius esąs sumažintas, kad ištautinti lietuviai su laiku vėl lietuviais pavirstų ir tt. Bet visgi kad 80% svetimtaučių arba svetimkalbių taip lengvai „sulietuvėtų" — reikia abejoti. Pagalios dar klausimas, ar butų kam nauda iš tokių naujos rųšies lietuvių. Tuo tarpu gi viena aišku; mums esant tokioje mažumoje prie tam dar tarp keleto kitų savo skaičiumi maž-daug lygių tautų, tautiškoms pjovynėms nebutų galo ir visas krašto ekonomijos bei kulturos gyvenimas trukdytųsi. Pagalios mes visai negalime ir neturime teisės reikalauti, kad prie autonomiškos Lietuvos priklausytų vienų svetimtaučių apgyventi milžiniški kraštai, nes tiems svetimtaučiams savoji kultura plėtoti taipgi yra daug lengviau ir patogiau, kuomet jie priklausys savo tautiečių kraštams. Norėdami dorai išrišti savos tautos klausimą, mes turime prisilaikyti tikro **etnografijos principo.**

Suprantamas daigtas, kad ir tikruoju etnografijos principu vaduojanties negalima remtis vien kurios nors kalbos žmonių absoliute didžiuma, bet reikia žiurėti ir to, prie kurios tautos jie

save prisiskaito, prie kokio autonomiško centro nori priklausyti ir tt. Taipgi reikia atsigrįžti ir į praeitį, lygiai kaip žiurėti, idant vieno administratyviško (resp. autonomiško) kuno rubežiai galėtų buti pastovųs, sudarytų vieną neatskiriamą vienatą, kad butų lengva komunikacija, didžiausiam žmonių skaitliui prieinami mokslo ir kulturos centrai ir tt. Delto, pavyzdžiui, visai teisinga, kuomet lietuvių demokratų partija ir Didysis Seimas (1905 m.) reikalauja **etnografiškos autonomijos su seimu Vilniuje,** nežiurint kad pačiame Vilniaus mieste lietuvių yra vos 2,0, o Vilniaus paviete tik 35,0. Su lietuvių kulturos praeitimi ir dabartimi Vilnius yra taip surištas, kad ne tik lietuviai jo nenori ir negali išsižadėti, bet ir to krašto svetimtaučiai — bent jų demokratiškoji visuomenė — šitą teisę lietuviams visiškai pripažįsta. Pavyzdžiui, Didžiajame Seime 1905 m. dalyvavo baltgudžių ir lenkų atstovai, ir jie visi taipgi pritarė etnografiškos Lietuvos autonomijai su seimu Vilniuje. 1905 metais vasarą Vilniuje buvo didesnis (3 dienų) lenkų, baltgudžių, lietuvių ir žydų inteligentų suvažiavimas (sušauktas iniciatyva visai ne lietuvių), kuris taipgi pripažino, kad lietuviai turi turėti etnografišką autonomiją su seimu Vilniuje, o baltgudžiai — tokią-pat autonomiją su seimu Minske, o lenkai — su seimu Varšavoje. Taip-pat ir Prusų Lietuvoje etnografiškoji Lietuva negali baigtis ten, kame oficialės statistikos randa lietuvių absoliutę didžiumą. Taip elgianties prie etnografiškos Lietuvos prisiskaitytų

daugiausia Klaipėdos ir Šilokarčiamos apskričiai. Bet taip pratiesus rubežius — Pakalnės, Tilžės, Ragainės, Pilkalnio ir Stalupėnų apskričiai įeitų mažu kyliu etnografiškojon Lietuvon ir vistiek dažnų susinešimų su ja neišvengtų, be to dar Nemuno vaga butų sukapota ir kaipo transporto kelias Lietuvai savo vertės nustotų, ir vokiečiams butų nenaudingas. Kad mažiau lietuvių apgyventieji Vilniaus gub. ir Prusų Lietuvos kaikurie apskričiai reikėtų priskirti prie etnografiškos Lietuvos, — už tai kalba ne tik ta aplinkybė, jog ten lietuviai yra tik ištautėję ir kad kitokiose sąlygose šis procesas apsistotų (jeigu neįvyktų reakcija), bet ir ta, kad tų vietų beveik visi gyventojai nors nesijaučia susipratusiais lietuviais, bet didžiumoje moka lietuvių kalbą, ir delto jiems prie autonomiškos Lietuvos priklausyti jokių sunkenybių nebutų.

Prisilaikydami taip suprasto etnografijos principo, prie etnografiškos Lietuvos mes galime ir privalome priskaityti šias vietas; Seinų, Kalvarijos, Mariampolės, Naumiesčio ir Vilkaviškio apskričius Suvalkų gubernijoje, visą Kauno guberniją, Vilniaus, Švenčionių ir Trakų apskričius Vilniaus gubernijoje ir Klaipėdos, Šilokarčiamos, Pakalnės, Tilžės, Ragainės, Pilkalnio bei dalis Labguvos ir Stalupėnų apskričių (sulig Tetzner'io) Prusų Lietuvoje. Išreiškiant skaitmenimis etnografiškos Lietuvos tautų santykiai išrodytų taip:

Etnografiškoji Lietuva (1897 m.)

vietos	gyv. išviso	liet.	vok.	žydų	lenkų
Suvalkų gub. 5 ap.	410.790	71,1	6,5	9,5	8,2
Kauno gub.	1.544.564	66,0	0,2	13,76	9,0
Vilniaus g. 3 ap.	535.544	31,7		16,0	15,0
Prusų Lietuva	415.411	29,1	63,0	0,7	
Išviso	2.906.309	49,5	19,1	9,7	8,0

Kaip matome, net grynai etnografijos principo prisilaikant lietuviai sudaro vos pusę gyventojų. Rods, statistikos žinios šiek tiek pasenėję; taipgi jos gali buti ne visai teisingos, ir šiandien lietuvių skaičius gali buti šiek tiek didesnis. Bet reliatyviai skaitmenįs vargu bus perdaug nuo tikrybės atsitolinę. Tik priimant omenin, kad nustatant etnografiškos Lietuvos rubežius turėtų buti žiurima ne tiek apskričių ribų, kiek jų gyventojų sąstatos, — šiandien administratyvių apskričių rubežius išlyginus bei jų dalimis apsikeitus, lietuvių nuošimtis dar žymiau (manau, bent ligi 60,0) pakiltų, — o ateityje, tautiškam lietuvių susipratimui augant, gal dasivarytų ir ligi kokia 75%. Bet net ir sulig šiek tiek pasenėjusių oficialių skaitlinių, 50-ies nuošimčių proporcija duoda teisės visą tą plotą vadinti etnografiška Lietuva, tuo labiau, kad lietuvių nuošimtis čia dar daug didesnis, kaip didžiarusių Rosijoje, vokiečių Austrijoje ir tt.

Del šių visų etnologinių, geografinių, istorinių ir ekonominių priežasčių mes ir turime stovė-

ti už **etnografiškos Lietuvos autonomiją su Seimu Vilniuje,** priskaitant tan plotan ir 8 apskričius Prusų Lietuvos.

2. Koksai turėtų buti autonomiškos Lietuvos surėdymas?

Jeigu mes norime, kad su musų reikalavimais kiti skaitytųsi, tai reikia butinai trijų dalykų: 1) aiškiai juos apspręsti ir priduoti jiems turinį; 2) kad tuos reikalavimus paremtų plačios žmonių minios ir 3) kad jie savo turiniu butų tokie, idant nieko neskriaustų. Nėra neišmintingesnio daigto peikti esamą tvarką ir protestuoti prieš ją, nenurodant nieko geresnio. Taip-pat nėra didesnio reikalavimų menkumo ir jų silpnumo, jeigu plačiosios žmonių minios jų nesupranta ir neparemia. Bet didžiausias pavojus, kokis gali kilti del naujų reikalavimų įkunijimo, gali atsitikti tuomet, kuomet naujai įvedamoji tvarka remiama kitų išnaudojimu ir skriaudimu—vistiek ekonomijos, politikos ar kulturos dalykuose. Todel ir mums pirm ne statome kam-nors reikalavimus, gerai reikia pasiaiškinti, kokio surėdymo autonomiškoje Lietuvoje mes norėtume ir koksai butų mums naudingiausias.

A. Santykiai su centro valdžios organais.

Pirmiausia mes turime suprasti ir apspręsti autonomiškosios Lietuvos santykius su centraliniais valdžios organais. Jeigu mes priėjome prie dėsnio, kad Lietuvai dabar gali buti naudinga ir reikalinga tik autonomija etnografiškose ribose —

ne savivaldybė ir nepriklausomybė, — tai jau dabar turime žinoti, kokias teises ir kokias pareigas turėtų centro valdžios organai autonimiškoje Lietuvoje, lygiai kaip turime žinoti, kokios musų teisės ir pareigos butų santykiuose su kitomis tautomis bei autonomiškomis vienatomis ir su centraliniais valdžios ar valstybės organais.

Gvildendamas šį klausimą aš išeinu iš visuomenio bei humanitario demokratizmo principo bei dėsnio, kad **kiekvienos tautos ir kiekvienos vietos žmonės turi turėti teisę patįs spręsti apie savo likimą.** Delto autonomiškosios Lietuvos santykiai su kitų vietų žmonėmis ir valstybės centro organais turėtų buti taip sutvarkyta, idant Lietuvos gyventojai patįs turėtų naudą priklausyti tam tikrai centralinei vienatai (resp. valstybės valdžios centro organams) ir kad jie turėtų tiesą ir galę reikale savo teises apginti nuo galimo centralės valdžios organų skriaudimo ar persekiojimo. Bet negalima taipgi reikalauti, kad centralinės valdžios organai neturėtų jokių teisių ir jokios naudos iš pri klausymo autonomiškos vienatos. Čia kaip tik tinka priežodis, kad, „ranka ranką mazgoja," ir todel centralinės valdžios ar jų organai taipgi turi turėti tam tikrų teisių autonomiškoje Lietuvoje ir priemonių joms apginti.

„Varpo" No. 3 „Lietuvos Demokratų Partijos" programos projekte šie santykiai apspręsti taip:

§ 1. Autonomiškos Lietuvos valdžioms priklauso visos vietinės savivaldybės reikalai, k. a.:

a) valsčių, parapijų, apskričių ir rėdybų (apygardų) tvarka ir jų įstaigų administracija, policija;

b) vietos teismai ir civilių bei kriminalių įstatymų sutaisymas;

c) mokesnių rinkimas;

d) piningų mušimas; piningai savo forma ir didumu turi buti lygus visos valstybės piningams, kad visur liuosai galėtų vaikščioti;

e) žemės ir girių valdymo sutvarkymas, taipgi vietos pramonė ir prekyba;

f) žmonių švietimo dalykai (mokyklos, kningynai, muzėjai ir tt);

g) keliai ir aplamai komunikacijos dalykai, k. a.: pačta, telegrafas ir tt.;

h) visi kiti dalykai, kurie centralinėms valdžioms nepriklauso.

§ 2. Centralinėms viešpatijos valdžioms priklauso grynai užsieniniai dalykai (muitai, atstovybė ir tt.) taipgi valstybės apginimo reikalai; vienok Lietuvos žmonės kariuomenėje tarnauja Lietuvoje.

§ 3. Visi santykiai su centralinėmis valdžiomis atliekama per tam tikrą tų valdžių vietininką Lietuvoje, o autonomiškos Lietuvos reikalus valstybės centro įstaigose aprupina tam tikri Lietuvos seimo paskirti įgaliotiniai.

§ 4. Mokesnių bendriems valstybės reikalams, kiek neužtenka iš bendrųjų valstybės pajamų (projekto autoriaus manyta įplaukimai iš užsienio prekybos, muitų ir kt.), priderama dalis išmokama iš autonomiškosios Lietuvos iždo sulig sutarties su

centralinėmis valdžiomis ir su Lietuvos seimo sutikimu.

§ 5. Be Lietuvos seimo sutikimo Lietuvoje neturi galės nei vienas centralinių valdžių įstatymas nei parėdymas, kuris kokiuo nors budu paliečia vidurinį Lietuvos gyvenimą.

§ 6. Lietuvos seimo išleistų įstatymų kopijos pasiunčiama centralinėms valdžioms, ir įstatymai skaitoma teisėtais, jei per 1 mėn. jokio centralinių valdžių protesto nebuna.

§ 7. Iškilus nesusipratimams su centralinėmis valdžiomis, reikalas atiduodama tam tikrai komisijai, kurion įgaliotinius lygiomis dalimis paskiria Lietuvos seimas ir centralinės valdžios. Ir per komisiją nesusitaikius, centralinė valdžia turi teisę Lietuvos seimą paleisti. Nauji rinkimai atliekama sulig tos pačios sistemos, kaip ir pirmiau, ir naujo seimo patvirtinti įstatymai tolimesnio centralinių valdžių tvirtinimo nereikalauja."

Taip buvo apspęrsta autonomiškosios Lietuvos santykiai LDP. programos projekte. Rods, galutinai priimtoje programoje šitos projekto dalies visai nėra, kadangi niekas iš suvažiavusiųjų netikėjo, kad umu laiku tokios rųšies reikalavimus butų progos kam nors statyti, o jų papunktis ir visapusis apsvarstymas butų užėmęs daug laiko. Bet dabar, man rodos, jų apleisti mes jau negalime ir noroms nenoroms turime kaip nors savo reikalavimus apspręsti. Aš pats pripažįstu, kad šiame projekte yra netobulumų (pavyzdžiui, visai neminėta augščiausiojo teismo funkcijos, kurios šia-

me atsitikime, be abejo, svarbią rolę turėtų lošti, kad kievienas valstybės pilietis butų drauge ir piliečiu autonomiškos Lietuvos, o Lietuvos pilietis pilnateisiu piliečiu visos valstybės ir tt.), taipgi labai galimas daigtas, kad išsyk mums butų sunku įsteigti viskas, į savo rankas paimti ir tinkamai vesti. Bet man rodos, kad tauta ar kraštas, jeigu nori ištikrųjų savystoviai savo kulturą plėtoti, tai turi stengtis, kad jos santykiai su centralinėmis valdžiomis butų butent ant tokių, o ne kitokių pamatų sutvarkyti, kad ištikrųjų patįs žmonės savo reikalus galėtų tvarkyti. Ir visai sutikdamas, kad dabartiniame momente kaikurios tvarkos palaikymo funkcijos, po teisybei priderančios autonomiškai Lietuvai (pav. pačta, piningų mušimas ir kt.), pasiliktų tuotarpu centralinių valdžių žinyboje, aš visgi stovėčiau už tai, kad jau dabar mes savo politikinius reikalavimus išreikštume **maximum** formoje ir išsiderėtume teisę pamažu juos įvykinti gyveniman.

B. Autonomiškosios Lietuvos vidurinis surėdymas.

Tiek apie santykius su centralinėmis valdžiomis ar jų organais. Bet nemažiau svarbu aiškiai suprasti ir apsispręsti ir autonomiškosios Lietuvos vidurinis surėdymas. Pirmiausia mes turime atsiminti tą aplinkybę, kad ir etnografiškoje Lietuvoje lietuvių yra vos 50 nuošimčių ir kad žymią Lietuvos gventojų dalį sudarytų vokiečiai (apie 18%), žydai (apie 10% ir lenkai (apie 8%). Rods, musų apskaitymai buvo tik paviršutiniai,

visai nepriskaityta Kuršo ir Gardino gub. lietuviškos dalelės, Prusų Lietuvoje ir Vilniaus bei Suvalkų gub. tam tikras apskričių dalis reikėtų pakeisti arba apmainyti, pačios skaitmenįs kiek pasenėjusios ir surinktos valdžių valdininkų ir tt. Todel labai galimas daigtas, kad visus tuos statistikos netobulumus prašalinius ir priimant omenin lietuvių kulturos plėtojimąsi, — vien lietuviškai kalbančių žmonių skaitlius pakiltų ligi 60—70, o gal ir 80 nuošimčių. Bet kaip neversk, kaip pačioje Lietuvoje tāip jos pakraščiuose mes visuomet susidursime su svetimtaučiais, ir su jais tinkamai santykius sutvarkyti bus vienas svarbiausiųjų uždavinių. Manyti, kad viską paaiškins laikas arba pasitenkinti tuščia fraze, kad autonomiškos Lietuvos santykiai turės remties meilės ar brolybės principais, — kaip tai daugelis daro, — yra neišmintinga ir tiesiog pavojinga. Nes jeigu mes norime sau pritarimą ar sutikimą rasti kitose tautose (o be to negalima tikėtis nei autonomijos), tai turime išanksto parodyti, kokios butent bus teisės ir pareigos tų tautų žmonių, kurie likimo ir savo noro delei gyvens autonomiškoje Lietuvoje. Visuomenės gyvenime mes turime vaduotis ne meilės arba brolybės sentimentais, bet tiesos, teisės ir teisybės principais. Šiuo žvilgsniu aš visai sutinku su LDP. programos tarimu, kur pasakyta, jog „oficialė kalba autonomiškoje Lietuvoje yra lietuviška," bet kad maišytose vietose drauge su lietuviška lygiomis teisėmis vartojama ir kitos vietinės kalbos (rusų, vokiečių, lenkų, gudų ir tt.),

kad visų svetimtaučių teisės autonomiškoje Lietuvoje lygios su lietuvių teisėmis, kad svetimtaučių kulturos reikalai ir jų įstaigos užimtų prideramą vietą (proporcionaliai) sulig jų skaičiaus ir tt.

Taip-pat ir kitose autonomiškose Lietuvos surėdymo srityse pavyzdžiu geriausia tinka principai, išreikšti „Lietuvos Demokratų Partijos" programoje — viena delto, kad tai viena didžiausiųjų ir stipriausiųjų Lietuvos partijų, su kuria negalima bus nesiskaityti, antra gi ir tai svarbiausia — ligšiol tik viena Lietuvos Demokratų Partija ir šioje srityje taip plačiai ir visapusiai šį vidurinio Lietuvos surėdymo klausimą apsvarstė ir apsprendė.

Be abejo, augščiausia autonomiškos Lietuvos valdymo instancija turi buti Vilniaus seimas, išrinktas visuotinu, lygiu, tiesiu, slaptu ir betarpiu balsavimu visų suaugusių ir pilnateisių gyventojų be skirtumo lyties, tautos, tikėjimo ir kilties ir pagal proporcionalės rinkimų sistemos. Proporcionalė rinkimų sistema naudingiausia yra ne tik delto, kad čia mažumos atstovai turi progos seiman patekti, bet Lietuvai ji butinai reikalinga dar ir delto, kad tuo budu geriausia galėtų buti patenkinta Lietuvos svetimtaučių reikalai.

Pamatiniai autonomiškosios Lietuvos įstatymai (sulig LDP. programos) turėtų remtis šiais principais:

§ 1. Visiška lygybė prieš įstatymus visų gyventojų be skirtumo tautos, kilties, tikėjimo ir lyties.

§ 2. Gyvenimo ir asmens nepaliečiamybė, t. y.:

a) niekas negali buti kratomas, suimamas, kaltinamas ar baudžiamas kitaip, kaip tik sulig teismo nusprendimo ir pagal paprastų įstatymų;

b) niekeno laiškai nei siuntiniai negali buti atplėšiami nei paimami, kaip iš teismo paliepimo;

c) kiekvienas suimtas žmogus turi buti paleistas arba teisman paduotas ne vėliau kaip per vieną parą vietose kur teismas yra, ir per tris paras kitose vietose nuo valandos suėmimo;

d) už kiekvieną bereikalingą suėmimą, iškratymą žmogaus, buto arba kieno nors daigtų, už atplėšimą arba užlaikymą laiškų ar siuntinių — prieš teismą atsako visi tie, kurie kokiu nors budu prie to prisidėjo.

§ 3. Pilna sąžinės, žodžio, spaudos, susirinkimų ir draugijų laisvė, t. y.:

a) visi gyventojai turi teisę prigulėti ar neprigulėti prie kokio nors tikėjimo ir už tai niekas negali buti baudžiamas, nei jo teisės siaurinamos;

b) visi turi teisę kalbėti, rašyti, spausdinti ar kokiu nors budu savo nuomones platinti. Visokia cenzura panaikinama. Už kriminalinius spaudos ar šiaip žodžio prasikaltimus gali bausti tiktai teismas paprastu įstatymų keliu;

c) visi turi teisę daryti susirinkimus kaip lauke (ore) taip ir pastogėje;

d) visi turi teisę liuosai, nesiklausdami valdžios leidimo, steigti visokias draugijas, bendroves. sąjungas bei politikos partijas.

§ 4. Visi turi teisę liuosai be pašpartų persikelti iš vietos į vietą ir gyventi visoj valstybėj, taipgi be jokių kliučių gali pasidaryti kitos valstybės piliečiais.

§ 5. Visos autonomiškos Lietuvos bei valstybės įstaigos turi remtis demokratizmo pagrindais su plačiomis smulkiųjų savivaldybės vienatų (valsčių, apskričių ir tt.) teisėmis. Valstybės ir vietos savyvaldybių įstatymų leidime dalyvauja visi (t. y. moterįs ir vyrai be kilties tautų ir tikėjimo skirtumo) pilnamečiai ir pilnateisiai žmonės — patįs (valsčių, parapijų savivald.) arba per savus atstovus, renkamus visuotinu, lygiu ir slaptu balsavimu sulig proporcionalinės rinkimų sistemos.

§ 6. Valdininkai renkami pačių žmonių arba jų atstovų ir už savo darbus atsako tik prieš teismą sulig tam tikrų įstatymų.

§ 7. Teismas nemokamas ir teisėjai renkami arba pačių žmonių(žemesnieji) arba žmonių atstovų. Teisėjai nepakeičiami ir nepriklauso nei nuo administracijos, nei nuo kitų įstaigų. Už savo darbus jie atsako paprastu įstatymų keliu.

§ 8. Žmonių iniciatyva ir tam tikruose atsitikimuose referendumas, t. y.: tam tikras įstatymais nustatytas žmonių skaičius gali seimams paduoti savo įstatymo sumanymą, taipgi seimo leidžiami įstatymų sumanymai, kur paliečiama ar pakeičiama pamatiniai konstitucijos įstatymai, turi buti paduodami viešam žmonių perbalsavimui.

§ 9. Mirties bausmės panaikinimas.

§ 10. Į Bažnyčios ir tikėjimo bendrovių daly-

kus valstybė nei vietos savivaldybės nesikiša ir jos laikoma privatinėmis draugijomis, kurios ir valdosi visai savarankiškai, — vienok su sąlyga, kad dalykai, kurie paliečia ekonominius bendrovės ar parapijos reikalus, butų tvarkoma pačių parapijonų susirinkimų ir jų renkamų komitetų („dozorų," „maršalkų" ir kt.).

§ 11. Mokesniai turi buti imamá nuo turtų, pelno ir palaikų, prisilaikant progresyvės sistemos (kas daugiau turi, tas daugiau moka). Paskirtoji pelno ir turto mažuma (t. v. existencminimum) turi buti visai nuo mokesnių liuosa. Turi buti panaikinta visokie uždedamieji (t. v. netiesieji) mokesniai (banderolės, akčyžės, štempeliai ir kt.) nuo dalykų, kurie visiems butinai reikalingi, kaip štai — nuo cukraus, žibalo, degtukų, druskos, geležies, popierio, miltų, arbatos ir kt. Netiesieji mokesniai gali buti palaikomi arba uždedami tik ant dalykų, kuriuos vartoja vien didžturčiai arba kurie žmonių sveikatai kenksmingi (svaiginamieji gėrimai ir tt.). (NB. Pastaroji reforma (t. y. netiesieji mokesniai) beabejo, gali buti įvedama tik santarvėje su centralinėmis valdžiomis. A. R.).

§ 12. Visi tarptautiniai nesusipratimai turėtų buti rišama be kraujo praliejimo, t. y. tam tikrų (trečiųjų ar kt.) teismų... Bet kol kitos tautos ar valstybės nuo kumščio galybės neatsisako, tol reikalinga visuomet buti pasirengus savo šalį apginti. Vienok jau dabar galima militarizmo našta daug palengvinti. Pirmas prie to žingsnis — sutrumpinimas tarnavimo laiko ligi 2 metų, o kaip tik pa-

velys aplinkybės, tai ir daugiau — ligi nuolatinė kariuomenė nebus paversta žmonių milicija.

Pasarga. Visas šitas §12 gyveniman įvesti priklauso ne autonomiškos Lietuvos seimui, bet centralių valstybės valdžių organams, vienok Lietuvos seimas ir jos atstovai gali ir turi stengtis savo žmonių reikalavimus šiame dalyke perstatyti centro valdžioms ir ten juos ginti. **A. R.**

§ 13. Visas pradinis mokymas nemokamas, visiems priverstinas ir duodamas krašto lėšomis. Išguldomoji kalba prigimtoji. Šale pradedamųjų mokyklų turi buti ligvalei visiems prieinamų bendro lavinimos mokyklų arba kursų, taipgi sulig išgalės steigiama liaudies universitetų. Vidurinėse ir augštesnėse mokyklose mokslas turi buti taipgi neapmokamas. Visos visuomenės (ar valstybės) užlaikomos mokyklos yra svietiškos. Privatines mokyklas gali steigti kas tik nori su visokiomis programomis ir be valdžios leidimo. Taip-pat visi liuosai gali daryti skaitymus, kningynus, teatrus ir tt. Kiekvienas gyventojas turi teisę įgyti pradedamąjį, o kiek tai galima ir tolimesnį apšvietimą, prigimtąja savo kalba. Turi buti ligvalei ukio, amatų ir pramonės (bei komercijos) pradedamųjų, vidurinių ir augštųjų mokyklų.

Pastaba. LDP. programoje paliktas atviru tikybos išguldinėjimo klausimas. Mano asmeniniu įsitikinimu, tikybų mokslai ne tik galėtų, bet ir turėtų buti išgildinėjami kaipo atskiri mokymo dalykai visose bendro lavinimo mokyklose (pradinėse, gimnazijose, realinėse ir tt.), ir tikybų mokyto-

jai turėtų buti apmokami iš tų pat šaltinių, kaip ir kiti mokytojai, — žinoma, su sąlyga, kad mokytojai savo lekcijose nevarytų kokios propagandos ar polemikos, bet kad ištikrųjų mokinius suvestų į pažintį su minimos tikybos turiniu. Be to, tikybos lekcijos turėtų buti taip sutaityta, kad mokiniai pamažu galėtų susipažinti ne tik su savo tėvų tikyba, bet ir su visų tų žmonių, su kuriais jiems prisieina gyventi. **A. R.**

§ 14. Visuomenės lėšomis turėtų buti įvesta visuotinas apdraudimas nuo ligų, priepuolių ir bedarbės.

§ 15. Visi, kas turi metinių pajamų arba turto mažiau, ne galima pragyventi (existencminimum), turi buti apdraudžiami nuo luošumo (invalidai) bei senatvės ir, kaip tik negalės sau duonos užsidirbti, tuoj turi gauti pensiją.

§ 16. Visiems neturtėliams turi buti nemokama gydytojo pagalba ir vaistai.

§ 17. Visiška liuosybė visokių amatinių (profesionalių) draugijų, taipgi ir streikų laisvė.

§ 18. Normalinis darbo laikas, prisilaikant 8 val. darbo.

§ 19. Turi buti paskirta mažiausias užmokesnis už darbininko darbą, prisilaikant vietinių sąlygų. Prie lygaus vyrų ir moterų darbo turi buti lygus ir užmokesnis.

§ 20. Vaikams ligi 19 metų turi buti uždraustą samdomas darbas visai, o neščioms ir žindančioms nuolatinis (normalis). Paaugliams ligi 18

metų darbo diena turi buti trumpesnė, kaip suaugusiųjų darbininkų, bent 2 valandom.

§ 21. Nakties darbas gali buti leidžiama tiktai butiname reikale arba tokiose dirbtuvėse ar fabrikuose, kur to reikalauja techniškos sąlygos. Vaikams, moterims ir paaugliams (ligi 18 metų) nakties darbas draudžiama.

§ 22. Darbo vietos ir darbininkų butai turi buti įtaisyti ir laikomi sulig higienos (sveikatos) reikalavimų.

§ 23. Turi buti įtaisyta kaip fabrikų, taip ir ukio darbininkų inspekcija, pačių darbininkų renkama ir nei administracijai nei policijai nepriklausoma.

§ 24. Darbininkų ir darbdavių nesusipratimams gvildenti steigiama tam tikros komisijos, kuriosna įeina darbininkų ir darbdavių įgaliotiniai. Šios komisijos nusprendimai turi tik patariamąją vertę. Abiems (t. y. darbininkų ir darbdavių) pusėms sutinkant, dalykas nuspręsti atiduodama trečiųjų teismui.

Pastaba. Priimant LDP. programą iš projekto buvo išmesta tie žodžiai, kur pasakyta, kad komisijon įeina ir valdžios atstovas. Tai buvo padaryta atsižvelgiant į tai, kad del šio paragrafo reikia ir galima kovoti visuomet, t. y. ir prie ligšiolaikinės valdžios, tuotarpu jos atstovai ligšiol stovėjo peržemai, kad galėtų su nauda tokioje komisijoje dalyvauti. Tuo tarpu turint omenyje autonomiškosios Lietuvos žmonių renkamą vyriausybę, jos

atstovų dalyvavimas komisijoje gali buti tik pageidaujama. **A. R.**

§ 25. Visuomenės lėšomis turi buti apdrausta motinystė, t. y. visos be išėmimo neturtingos motinos turi gauti vienkartinę ar ilgesniam laikui pašalpą kudikiui auklėti.

§ 26. Visas lietuvių žemės plotas priklauso autonomiškai Lietuvai, o artimiausia žemės ir girių priežiura ir jų valdymo bei naudojimos sutvarkymas priklauso vietinėms autonomiškoms bendrovėms, valsčiams, apskričiams ir tt., prisilaikant pamatinių seimo įstatymų bei parėdymų.

§ 27. Lietuvos visuomenės ukiui ant sveikų ir racionalių pamatų pastatyti ir sodžiaus bežemių ir mažažemių gerovei pakelti LDP. siųlo įsteigti tam tikrą žemės fondą, iš kurio butų galima aprupinti žeme mažažemiai ir bežemiai. Į tą žemės fondą pereina: 1) valstybės ir valdančios giminės žemės ir girios, taipgi cerkvių, bažnyčių ir vienuolynų žemės; 2) privatinės žemės, kurios tektų labai jau tolimiems giminėms; 3) tam tyčia paimamos žemės nuo atskirų didžiųjų valdytojų, kur turės daugiau, negu seimo bus nustatyta didžiausiojo (maximum) valdymo norma; ir 4) visos šalies girios ir ežerai.

§ 28. Žemė gali buti duodama naudojimui kaip atskiriems žmonėms, taip ir kooperatyviškoms bendrovėms ir kitiems taip vadinamiems juridiškiems asmenims.

§ 29. Atskiriems žmonėms žemės duodama mažiausia tiek, kad galėtų iš jos prasimaitinti,

bet ne daugiau normos, kuri turi buti įstatymais nustatyta kaipo maximum žemės ploto, virš kurio joks atskiras žmogus neturi teisės daugiau žemės valdyti.

§ 30. Privatiniams asmenims žemė spekuliuoti (žemės prekyba užsiimti) turi buti uždrausta arba bent įstatymais suvaržyta (padėta po valstybės priežiura).

§ 31. Iš šalies iždo tam tikra piningų suma kasmet turi buti skiriama: 1) ukio ir amatų mokykloms, kursams, parodoms ir tt.; 2) paveikslingiems ukiams ir bandymo stotims; 3) javų sėklai ir gyvulių veislėms pagerinti; 4) keliams taisyti, grioviams kasti ir aplamai melioracijoms bei kitiems ukio reikalams.

§ 32. Šalies iždo lėšomis turi buti padedama ukininkams vienasėdžiais išsikelti, prie naujų ukininkavimo formų pereiti, taipgi lengvomis sąlygomis suteikiama paskola, o reikale ir pašalpa ir tt.

§ 33. Priverstinas, iždui padedant, apdraudimas nuo ugnies ir nelaimių.

Tokį autonomiškos Lietuvos surėdymą ir jos žmonių reikalų tvarkymą siulo Lietuvos Demokratų Partija, ir man rodosi, kad, apskritai imant, toksai reikalų sutvarkymas autonomiškoje Lietuvoje ir butų tinkamiausias bei naudingiausias. Kaipo darbo žmonių ir tuotarpu opozicijinės politikos partijai, LDP., žinoma, nebuvo reikalo savo programe smulkiau liesti šalies pramonės ir pirklybos reikalų, bet autonomiškos Lietuvos seimas, be abejo, turės ir į tai savo domą atkreipti ir pasi-

rupinti, kad Lietuvos prekyba ir pramonė imtų žydėti — ne vien privatinių kapitalistų, kaip ligšiol kad buvo, naudai, bet plačiųjų minių ir viso krašto gerovei (šioj dvasioj ir LDP. suvažiavimo priimta taipgi tam tikros rezoliucijos ir įtraukta net programon).

Maž-daug tokį autonomiškos Lietuvos surėdymo paveikslą pastatę ir sau jį už tikslą pasiėmę mes tik ir galime tikėtis kaip kitų kraštų ir tautų visuomenės pritarimo, taip ir Lietuvos plačiųjų minių parėmimo, be kurių tai sąlygų Lietuvos autonomijos įkunijimas, ypač gi josios plėtojimas, nebutų galimas.

3. Keliai ir priemonės Lietuvos autonomijai.

Jeigu patįs lietuvių politiškai-tautiški idealai ir dienos reikalavimai įvairiuose musų visuomenės sluogsniuose įvairiai suprantami ir statomi, tai tuo labiau negali buti vienybės, kuomet eina kalba apie kelius, kuriais reikėtų prie tautos laisvės bei gerovės eiti, ir priemonės, kurias naudinga butų vartoti. Nes „filozofuoti," svajoti ir ateities paveikslus piešti nėra perdaug sunku nei vienam, ypač čia, Amerikoje, kur visa tai nesurišta su jokiomis aukomis. Bet visai kas kita, kuomet ateina laikas nuo svajonių ir žodžių eiti prie darbų, kuomet reikia pasirinkti keliai ir priemonės. Čia kiekvieno žmogaus pažiuros priklauso ne tik nuo jo politikinio bei visuomenio išsilavinimo laipsnio, bet ir daugelio kitų aplinkybių, nes jo sąmonėn,

šale abstrakčių minčių ir idėjų, veikia jo gyvenimo visos aplinkybės (ekonominis, visuomeninis ir šeimyninis padėjimas, pergyventos valandos bei patirimai ir tt.), pagalios žmogaus budas, temperamentas ir tt. Delto ir lietuviuose šiame klausime mes randame įvairiausių ir dažnai net griežtai priešingų nuomonių. Vieni mano, kad dabar mums reikia vien tik ramiai laukti „be mus prasidėjusių ir be mus pasibaigsiančiųjų dalykų išsivystimo," kiti-gi yra įsitikinę, kad dabar kaip tik yra momentas, kuomet reikia ne laukti, bet veikti. Vieni mano, kad Lietuvai laisvę arba autonomiją gali iš savo malonės suteikti koks nors augštas valdonas ir esą tik reikia mums prašyti ir save „prisiminti" (tam tikslui išreiškiama „nuolankumo ir atsidavimo jausmai" ir tt.), kiti gi įsitikinę, kad jei galima kas atsiekti, tai vien per darbo žmonių sukilimą bei revoliuciją, ir šie savo visą veikimą ton pusėn kreipia. Vieni mano, kad lengviausia ir patogiausia viskas atsiekti „diplomatiniu keliu" bei per pasaulio viešosios nuomonės pakreipimą savo naudai ir tuo tikslu rengiama memorialai, memorandumai, skelbiama svetimtaučių spaudoje straipsniai, plenuojama ir siunčiama delegacijos prie augštų asmenų, diplomatų ir kt., kiti gi yra įsitikinę, kad visa tai mažiausios vertės neturi, kad reikia veikti vien tik plačiose miniose, tarties ir išvien eiti su kitų tautų darbo žmonėmis ir, apgalėjus dabartines valdžias, sau laisvę pasiimti. Ir tt.

Kaip gi dalykai stovi ištikrųjų ir kokios taktikos mums laikytis? Į šituos klausimus, man regis, nebus perdaug sunku atsakyti, jeigu tik mes bent valandėlei pasistengsime pasiliuosuoti nuo pašalinių ir vidurinių įtekmių, o pamėginsime į dalykus pažiurėti visoje platumoje, turėdami omenyje praeities, esamus ir busimus laikus. Pirmiausia iš kitų kraštų bei tautų ir iš savo historijos mes žinome, kad nei viena svarbesnė priklausomos tautos plėtojimui reikalinga sąlyga nei teisė nebuvo duota kieno nors iš malonės, bet tik per ilgą laiką kovote iškovota. Žydai senovėje įgijo laisvę, bet juos, pasak Biblijos, „iš Aigypto ir iš namų nevalios" **išvedė** patsai Dievas per savo įgaliotinį Moizę — ir po ilgų metų kančių bei dideliausių aukų. Viduriniais amžiais ne viena tauta pasiliuosavo iš pavergimo, bet ar gali kas nors parodyti nors vieną atsitikimą, kuomet tai butų įvykę vien per pavergėjų malonę? Naujausiais laikais įgijo laisvę daugelis Balkanų pussalio tautų ligi pat Albanijos savistovybės, airiai, čekai ir kt. įgijo sau platesnes teises ir tt., bet ar drįs kas tvirtinti, kad tai atsitiko „iš malonės"? Pagalios, ar drįs kas nors šiandien rimtai pasakyti, kad lietuviai spaudą Rosijoj gavo iš malonės?

Malonė ir „meilė" prie priklausomųjų pas valdytojus paprastai atsiranda tik tuomet, kuomet jie iš to sau naudą mato arba buna priversti savo „malonių" maišą atrišti, todel ir mums nėra jokio pamato vien malonėmis pasitikėti. Bet taip-pat kl̨ista ir tie, kurie mano, busią viskas galima at-

siekti vien per pačių žmonių susipratimą arba sukilimą ir kurie visai atmeta kiekvieną „ne revoliucijinį" žingsnį. Žmonės, kuriems žmonių aukos yra domos nevertas daigtas ir kurie į revoliuciją žiuri ne į kaipo sau tikslą, bet tik kaipo į priemonę geresnėms gyvenimo sąlygoms tverti, negali ir neturi teisės rėkti, kad „mes norime revoliucijos," kaip tai vienas delegatas New Yorko seime išsireiškė, bet turi išnaudoti visas galimas priemones pirm, ne ištikrųjų revoliuciją ar kt. paskelbti. O čia be dalykų stovio išaiškinimo, be savo reikalavimų skelbimo, — vadinasi, be „diplomatinių kelių," be „memorandumų," „deklaracijų" ir kt. apsieiti vargu bau galima. Turime neužmiršti, kad daugelis naujų sąlygų bei teisių yra įgyta nors per sunkią ir ilgą kovą, bet be kraštutinių priemonių — t. y. be karių ir be revoliucijų. Balkanų kai-kurios tautos laisvę, norvegai savistovybę apturėjo, čekai valstybę įsitaisė ir Ulsterio gyventojai didesnes teises įgijo, lietuviai spaudą atgavo — vis be revoliucijos. Pagalios reikėtų neužmiršti ir to, kad sukilimas arba revoliucija ne visuomet ir ne visose aplinkybėse veda prie laisvės. Mes šiuo žvilgsniu jau nekartą esame „mokyti" ir dar neišdilo iš atminties nei Muravjovas, nei 1905—6 metų „malšintojai." Del visų šitų priežasčių mums šiandien nėra jokio pamato tvirtinti, kad autonomiją galime įgyti vien tik per žmonių susipratimą bei revoliuciją. Nes žmonės gali buti dar taip susipratę ir mes galime juos sukelti ligi paskutiniam laipsniui, bet jeigu kitoje pusėje bus ke-

letą kartų stipresnės jiegos, jeigu nebus kam iš šalies musų reikalavimų paremti, jeigu tos jiegos, kurios stovės prieš mus, manys ir tikės, kad musų troškimų įkunijimas joms reikštų pražutį, — tai visos musų pastangos gali arba visai niekais nueiti, arba jeigu ir pasisektų „apgalėti," tai musų pačių pajiegos butų taip išsemtos, kad savo laimėjimu nei džiaugtis nepajiegtume.

Visa šitai turint omenyje mes turime pripažinti, kad eidami prie savo tikslo mes neturėtume niekinti nei vieno tiesaus kelio, kuris gali mus nuvesti „į Rymą," t. y., kad savo vietoje gali didelę naudą padaryti ir „rengimasis prie revoliucijos," ir „diplomatiški keliai" — net ir sentimentališki maldavimai bei prašymai, nes kad ypač šiais laikais daug dar kas priklauso nuo augštai stovinčių asmenų pažiurų bei jų upo, tai to užginčyti niekas negali. Bet viena, regis, turėtų buti aišku visiems: visiems prašymams, visiems maldavimams, visiems „diplomatiškiems žingsniams" pamatas turi buti pačioje musų visuomenėje. Mes turime parodyti, kad musų reikalavimai yra ne tik teisingi, bet ir mums butini, kad jie mums ne tik naudingi, bet kad ir kitiems nekenksmingi, kad mes esame prie jų ne tik pribrendę, bet ir turime ligvaliai spėkų gyvenime juos tobulinti, kad mes jų įsikunijimo ne tik trokštame, bet ir esame pasiryžę del jų ir, galų gale, kad mes ne tik galime del musų idealų bei reikalavimų kovą vesti, bet kad ir turime ligvaliai pajiegų tą kovą laimėti, — nežiurint vi-

sokių kliučių ir laikynųjų nepasisekimų. Kaip prie visa to eiti?

Čia pirmiausia vėl turime skaitytis su laiko aplinkybėmis. Vienaip į dalykus reikėtų žiurėti, jeigu gyvenimas eitų paprasta normalia vaga, ir kitaip turime viską tvarkyti dabar, kuomet viskas iš pamatų dreba ir kuomet nuo vienokio ar kitokio šio momeno išnaudojimo musų kulturos plėtojimos gali arba sparčiai pažengti pirmyn arba dar labiau apsistoti. Esame grįžkelėje. Bet jeigu musų tautos klausimas mums aiškus, jeigu mes žinome ko norime ir kas mums naudinga, tai kelio pamesti negalima.

1. — Pirmas dalykas, kas kiekvienam lietuviui turi dabar rupėti, tai tvėrimas ir tvirtinimas to pamato, ant kurio mes visą tautos rumą norime statyti, ir statymas pozicijų, iš už kurių mes galėtume su priešu kovoti. Rods, plačiausios musų minios nėra taip kvailos, kaip daugeliui gali rodytis ir kritiškame momente, jeigu tik mokėsime prie jų prieiti, tai rasime gana stiprią paramą visiems musų tautiškai-politiškiems reikalavimams bei idealams. Jau 1905 metai mums parodė, kad musų plačiosios minios — valstiečiai ir darbininkai, moka gerai atskirti, kur jų draugai kur priešai, tik reikia tam tikrų sąlygų. Bet tuom pasitenkinti šiandien mes negalime, o turime pasirupinti, kad toms minioms nereiktų iš šalies atėjusių „generolų," bet kad jos pačios iš savo tarpo sau tvarkdarius pasiskirtų, ir ne sektų, kaip avių burys paskui piemenį, bet pačios sąmonin-

gai eitų prie visiems bendro tikslo. Žodžiu, plačiąsias minias reikia lavinti, žadinti jų politiškai visuomenišką sąmonę ir organizuoti. Čia mlžinišką darbą gal atlikti Amerikos lietuviai, kurie, naudodamies pilna žodžio ir susirinkimų laisve, gali neišpasakytai plačiai išplatinti Lietuvos autonomijos ideją, išanksto prirengti visą eilę tos idėjos platintojų, kurie, kaip tik bus galima, galėtų grįžti Lietuvon ir ten plačiose miniose jau savo keliais tą idėją platintį. Antra, ką amerikiečiai dabar gali atlikti, tai remti medžiagiškai Lietuvos visuomenės srioves ir jų spaudą, kurios tik tinkamai darbuojasi Lietuvos autonomijos delei.

2. — Musų troškimai ir pribrendusieji reikalavimai reikia kuoplačiau paskelbti plačiam pasauliui ir žmonėms bei įstaigoms, nuo kurių gali priklausyti šioks ar kitoks musų tautos klausimo išrišimas. Nes galime mes dar taip susipratę buti, musų reikalavimai gal buti taip dar teisingi, bet jeigu apie juos nieks nieko nežinos ir mes jų niekam nerodysime, tai musų triukšmas vien namieje maža-ką tegalės. Del to aš savo vertę priduodu net ir tokiems dalykams, kaip Basanavičiaus ir Malinauskio deklaracija, Yčo „paaiškinimo žodelis," Gabrio kai-kurie spaudos leidiniai ir asmeninis dalyvavimas kai-kuriuose kongresuose, vieno ar kito straipsniai svetimtaučių spaudoje, projektuojamos delegacijos ir memorialai prie tam tikrų diplomatų ir tt., ir tt. Visi šitie iš pažiuros menki, o kartais net ir naivųs darbai-darbeliai savo vietoj ir tinkamų žmonių atlikti gali nemaža prisi-

dėti prie dalykų stovio paaiškinimo ir lietuvių tautos klausimo išrišimo mums pageidaujamoje dvasioje ir formoje. Reikėtų tik pasirupinti, kad šitas visas darbas butų vedama nuosekliau ir pleningiau, kad išrodytų ne vaikų žaislu ir ekzaltuotų patriotų svajonėmis, bet rimtu darbu, kuris parodytų tikroje šviesoje dalyko turinį. Todel ne pykti reikėtų ir ne koliotis ant kitų, jeigu kas šiame dalyke kokį netaktingą žingsnį parodo, bet pirmiausia nubausti save ir prisiversti rimčiau į tokius dalykus pažiurėti, idant tuo budu užkirsti kelią neprašytiems ir nepašauktiems „tautos gelbėtojams," kurie daugiau nieko neveikia, kaip tik „šoka, kaip moka" ir prie tam dar sau „biznį" daro.

3. Reikia ieškoti savo viengenčių ir talkininkų kituose kraštuose bei tautose ir su jais kaip galint greičiau tartis del bendrų tikslų ir bendro veikimo pleno. Mes vieni niekuomet neturėsime tiek jiegų, kad savo priešui gerai atsispirti, bet tautų panašiame padėjime, kaip mes, yra daug daugiau, negu musų ir jų „globėjų" drauge. Pirmiausia mes turime užmegsti kuostipriausius ryšius su atstovais visų tų sriovių ar tautų, kurios gyvena musų tarper arba Lietuvoje ir kaimynystėje, ir kurios musų tautiškai-politiškiems idealams nesipriešintų. Tokios tautos (arba bent sriovės) yra: žydai, baltgudžiai, lenkai, latviai, rusai ir vokiečiai. Taippat turime užmegsti kuoarčiausius ryšius su atstovais kitų pavergtų tautų arba jų sriovių, kurios turi maž-daug bendrus tikslus bei idealus, k. a.

estai, suomiai, ukrainiečiai, kaukaziečiai, čekai ir tt. ir tt. Iš viešpataujančių tautų artimesnius ryšius užmegsti galima ir reikėtų tik su tomis sriovėmis arba su tais žmonėmis, iš kurių galima tikėtis musų idealams pritarimo.

4. — Į dalykus turime žiurėti šaltai bei rimtai ir išanksto turime buti prie visako prisirengę. Galimas daigtas, ir yra daug priežasčių manyti, kad geresnes lietuvių tautos pletojimui sąlygas netrukus apturėsime ir be didelių aukų, bet neturime savęs suvilioti ir išanksto bukime pirsirengę reikale visas savo jiegas pastatyti, kad tik geidžiamo tikslo pasiekti. Dar daugiau: bukime taipgi pasirengę musų reikalavimų bei troškimų įkunijimo dabar nesulaukti, bukime pasirengę net daug nukentėti ir nieko nelaimėti, — idant laiku galėtume į save pareiti, savo jiegas sutvarkyti ir vėl naujon gal ir labai dar ilgon kovon rengtis.

5. — Visam tam reikalui išmintingai ir pleningai vesti, butinai tuojau ir neatidėliojant reikia spiestis kruvon arba koordinuoti visas musų inteligentijos pajiegas, reikia turėti bent kokia įstaiga, kuri kiek plačiau į dalykus žiurėtų, negu atskirų asmenų arba kad ir luomų reikalai. Turime užmegsti kuostipriausius ryšius savo tarpe — Amerikoje, Anglijoje, Prusuose ir Rosijoje, o taip-pat ir visų keturių valstybių lietuviai turėtų vieną bendrą centrą padaryti. Šiuo žvilgsniu Londonan šaukiamas suvažiavimas principe reikia tik pasveikinti. Reikalinga butų tam tikra Tautos Taryba, kuri visą darbą organizuotų ir reikale direktyvas

duotų atskirų sričių veikėjams. Nereikia aiškinti, kad tokia tautos taryba turėtų susidėti iš visų musų politikos ir visuomenės sriovių. Bet... žinant musų veikėjų partinį fanatizmą ir jų primityvius kovos budus su savo idejų priešais, reikia dideliai abejoti, kad dabar tokia visų sriovių atstovų taryba susidarytų, tuo labiau reikia abejoti, ar ji ilgesnį laiką išsilaikytų ir ką-nors pazityvaus nuveiktų. Ypač po Chicagos ir New Yorko seimų, man daugiau ne aišku, kad musų įvairių sriovių veikėjai ir galėtų vienoj „taryboj" išsitekti ir, „bendrai veikti," tai turbut tik prie geros vakarienės, kaip tai atsitiko New Yorke...

Bet visgi rankų nuleisti nereikėtų. Jei negali del bendro tikslo susitarti ir po vienu stogu išsitekti visos sriovės, tai butinai šitai turėtų bent artimosios padaryti, nes momentas perdaug svarbus, kad butų galima visa tai pavesti atskirų žmonių geriems norams.

Šiandien stebuklų nėra ko laukti, ir jeigu norime ko atsiekti, tai neatsidėkime kitais, bet dirbkime patįs — ir taip, kad ateinančios kartos musų nekeiktų ir mums gulint grabuose neprikaišiotų, jog del savo asmeninių ar partijinių interesų bei ambicijų mes joms retėžius nukalėme ir amžinan skurdan įmetėme.

Pagalvokime, ką darome ir kas reikėtų daryti!

SUSIVIENIJIMO LIETUVIŲ AMERIKOJE

Nuo Degtinės. Komedija	10 c.
Lietuviška Chrestomatija, 176 pusl.	40 c.
Diedai ir Gražina. 61 pusl.	25 c.
Europos Istorija, 319 pusl.	25 c.
Konradas Valenrodas, 24 pusl	15 c.
Kun. Aleksandra Burba, 29 pusl.	20 c.
Kelionė į Europą. 52 pusl.	10 c.
Kuomi žmonės gyvena? 56 pusl.	15 c.
Našlaitė (drama)	10 c.
Petras Žemaitis, 69 pusl.	20 c.
Padėjimas Lietuvių Tautos (Rusų kalba)	$1.00
Rodos Motinoms apie auginimą žindomų kudikių, 18 p.	5 c.
Ką daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume 32 p.	10. c.
Dangaus augštumas ir žemės senumas, 149 pusl.	20 c.
Visas svietas, 156 pusl.	20 c.
Trachoma, 100 pusl.	15 c.
Perspėjimas apie šventą tikėjimą, 63 pusl.	10 c.
Pasninkai Lietuvoje; 16 pusl.	5 c.
Keletas žodžių apie nežmoniškus maskolių darbus Kražiuose, 15 pusl.	5 c.
Apie sveikatą, 16 pusl.	10 c.
Aisopo Pasakos	$1.25
„ „ su apdarais	$1.50
"Tėvynės" kompletai: 1896, 1897, 1898 ir 1899 m. po	50 c.
"Tėvynės" savait. kompletai: 1909, 1910 ir 1911 m. po	$1.00

"Tėvynė" — savaitinis laikraštis, 8 puslapių, leidžiamas Susiv. Lietuv. Amerikoje, išeina kas pėtnyčia.

Prenumerata metams:

Suvienytose Valstijose **$1.00**

Kitose viešpatystėse **$1.50**

Reikalaudami kningų ir siųsdami piningus, prenumeratą, kreipkitės šiuo adresu:

A. B. Strimaitis, Sekretorius

307 W. 30-th St. - New York, N. Y.